

Załącznik do uchwały Nr XLIX/243/22

Rady Powiatu w Brzezinach

z dnia 22 lutego 2022 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU BRZEZIŃSKIEGO NA LATA 2022-2025

Powiat Brzeziński 2022 r.

Spis treści

SPIS TREŚCI	2
1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ...	13
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	17
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu ..	18
5.2.1. Charakterystyka ogólna powiatu brzezińskiego	18
5.2.2. Zarys historii obszaru powiatu	21
5.2.3. Krajobraz kulturowy	24
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu powiatu wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Łódzkiego	33
5.2.5. Zabytki ruchome	40
5.2.6. Zabytki archeologiczne	42
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	44
5.2.8. Gminne ewidencje zabytków	45
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń	47
7. Założenia programowe	48
7.1. Priorytety i kierunki działań powiatowego programu opieki	48
7.1.1. Działania powiatowego programu opieki nad zabytkami	49
8. Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami	55
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	55
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	56

10.1. Dotacje	56
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków	58
Załącznik nr I - Lista obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków gmin powiatu brzezińskiego.....	59
Literatura	82
Spis fotografii	82
Spis tabel.....	83
Spis rysunków	83

1. Wstęp

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jako dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie czterech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu przyczynić się do zachowania lokalnego środowiska kulturowego, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych przedsięwzięć dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta, prowadzona dotychczas oraz rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Program ma określić swego rodzaju stan idealny, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami: wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych.

Główną ideą Programu jest wytyczenie dróg pozwalających osiągnąć odczuwalną i akceptowaną społecznie poprawę w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie powiatu brzezińskiego. Niezwykle ważnym jest, aby działania czynione w tych kierunkach były wykonywane przy czynnym i świadomym współdziałaniu społeczności lokalnej. Obowiązkiem samorządu powiatu brzezińskiego jest z kolei podnoszenie świadomości społecznej w zakresie opieki nad zabytkami oraz efektywne usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki, jak również tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Proces sporządzania *Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025* to prace związane z przygotowaniem materiałów wyjściowych, wyznaczeniem celów oraz formułowaniem projektów realizacyjnych.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu a w gminie wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli.

Ustawa określa obowiązki Starosty odnoszące się do kwestii dotyczącej zabytków na terenie powiatu.

Art. 12 - starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Art. 50 ust. 3 – w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Art. 71 ust. 1 i ust 2 - zakładają sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku przez osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 81 - określa możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,

- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Łączna kwota dotacji udzielonych przez organ stanowiący powiatu nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

Art. 103 - określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawia społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

Spółeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 920, ze zm.)

W ustawie zostały określone zadania publiczne powiatu o charakterze ponadgminnym. Art. 4 ust. 1, punkt 7 nakłada na powiat zadania w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741, ze zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333, ze zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1219, ze zm.)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098, ze zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1990, ze zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194, ze zm.)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057, ze zm.)

Ustawa informuje, że jednostki samorządu terytorialnego mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 902, ze zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479, ze zm.)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164, ze zm.).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz

potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 r. Nr 50, poz.256).

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

Formy prawne ochrony zabytków

Formami ochrony zabytków są m.in.:

- wpis do rejestru zabytków
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Wpis do rejestru zabytków

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis, w świetle obowiązującej ustawy, może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Takich wniosków nie mogą składać użytkownicy zabytku oraz organy powiatu i gminy. Wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Dla sprawowania skutecznej ochrony zabytków nieruchomych, szczególnie wpisanych do rejestru, wojewódzki konserwator zabytków ma możliwość podejmowania działań ochronnych także w stosunku do terenów położonych wokół zabytków. W stosunku do obiektów objętych prawomocną decyzją o wpisie do rejestru zabytków zachodzi obowiązek uzyskiwania pozwoleń wojewódzkiego konserwatora zabytków na wszelkie prace, które mają wpływ na stan, postać lub sposób wykorzystywania zabytku. Pozwolenia te nie zwalniają właściciela obiektu od obowiązku uzyskania innych pozwoleń wymaganych prawem, ale brak pozwolenia konserwatorskiego czyni inne uzgodnienia nieskutecznymi.

Zabytki nieruchome, rejestrowe, powinny być oznaczone wzorem znaku informacyjnego, który przedstawiony jest poniżej. Za jego umieszczenie odpowiedzialny jest starosta danego powiatu. Wzór znaku został ustanowiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.

Rysunek 1. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków [3].

Pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Uznanie za pomnik historii ma charakter wyróżnienia w skali zasobu zabytków w kraju, jednocześnie nie niesie za sobą dodatkowych wymogów prawnych, gdyż ochrona wynika z wpisu do rejestru zabytków lub zasad ochrony ustanowionych dla parku kulturowego. Jednak prestiżowy charakter uznania za pomnik historii pociąga za sobą lepsze ścieżki dostępu do funduszy publicznych w przypadku podejmowania działań ochronnych i konserwatorskich. jednocześnie uznanie to obliguje organy administracji publicznej (samorządowej i rządowej) do wzmożonego i rygorystycznego sprawowania nadzoru nad polityką ochronną danego dobra.

Rysunek 2. Logo pomnika historii [4].

Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Park kulturowy

Utworzenie parku kulturowego zależy od inicjatywy i decyzji rady gminy. Rada gminy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy. Na obszarze parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, dotyczące w szczególności prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej, usługowej, przemysłowej i rolniczej, zmiany sposobu użytkowania zabytków nieruchomych, składowania bądź magazynowania odpadów oraz umieszczania tablic, napisów i ogłoszeń reklamowych.

Na terenie powiatu brzezińskiego rekomenduje się utworzenie parku kulturowego na terenie miasta Brzeziny.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (MP 2019, poz. 808))

Główny cel programu to „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

Zadania:

- Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami..
- Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Zadania:

- Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Zadania:

- Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

Zadania:

- Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

Zadania:

- Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

Zadania:

- Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”)

Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Cel ma być osiągnięty poprzez:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- 5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;

- 6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- 1) Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- 2) Priorytet 2 „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” – dotyczy zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025 wykazuje spójność z programami o charakterze wojewódzkim, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM NA LATA 2020 - 2023

W długofalowej perspektywie wizja odzwierciedla pożądaną stan województwa pod względem zachowania i właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, a jego osiągnięciu ma sprzyjać realizacja założonych celów operacyjnych, tj.:

1. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego
2. Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym
3. Tożsamość wielokulturowa regionu.

Aktualna pozostała zatem wizja rozwoju nakreślona w poprzedniej edycji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019, która brzmi:

REGION WYRÓŻNIAJĄCY SIĘ RÓŻNORODNOŚCIĄ WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
I SPUŚCIZNY DZIEJOWEJ, STANOWIĄCYCH PODSTAWĘ WIELOKULTUROWEJ TOŻSAMOŚCI
WOJEWÓDZTWA

Poniżej przedstawiono Cele operacyjne, działania oraz zadania określone w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023:

CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	ZADANIA
1. ATRAKCYJNOŚĆ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego	Zadanie 1.1.1. Tworzenie uwarunkowań prawnych i programowych 1.1.2. Tworzenie uwarunkowań finansowych
	1.2. Poprawa stanu zachowania zabytków	1.2.1. Prowadzenie badań i opracowanie dokumentacji wartości dziedzictwa kulturowego 1.2.2. Rewaloryzacja i właściwe zagospodarowanie zabytków z uwzględnieniem ich wartości i kontekstu krajobrazowego 1.2.3. Poprawa jakości przestrzeni publicznych historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich
2. ZINTEGROWANY SYSTEM ZARZĄDZANIA DZIEDZICTWEM KULTUROWYM	2.1. Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów	2.1.1. Weryfikacja i digitalizacja zasobu wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnych ewidencji zabytków 2.1.2. Stworzenie kompleksowego Systemu Informacji Przestrzennej 2.1.3. Cyfryzacja muzealiów oraz rozwój form udostępniania zabytków ruchomych w muzeach
	2.2. Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego	2.2.1. Wspieranie działalności instytucji i organizacji sektora kultury oraz jednostek administracji w zakresie ochrony dziedzictwa 2.2.2. Sieciowanie współpracy instytucji i organizacji sektora kultury
	2.3. Poprawa bezpieczeństwa i dostępności zabytków ruchomych	2.3.1. Remonty i modernizacja budynków będących siedzibami muzeów 2.3.2. Instalacje sygnalizacji alarmowej pożaru i włamania w muzeach i obiektach sakralnych
3. TOŻSAMOŚĆ WIELOKULTUROWA REGIONU	3.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym	3.1.1. Tworzenie, znakowanie i promocja szlaków kulturowych 3.1.2. Identyfikacja, promocja unikatowych i specyficznych form tradycji 3.1.3. Aktywizacja lokalnych społeczności na rzecz opieki nad zabytkami i zwiększania atrakcyjności zabytków
	3.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym	3.2.1. Publikacja wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe regionu 3.2.2. Organizacja i udział w wydarzeniach promujących materialne i niematerialne walory województwa łódzkiego 3.2.3. Wykorzystanie ICT do promocji dziedzictwa kulturowego

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Cele strategiczne polityki rozwoju województwa łódzkiego ukierunkowują zakres niezbędnych działań, w perspektywie roku 2030, pozwalających na wykorzystanie potencjałów i niwelowanie barier rozwojowych, zdiagnozowanych jako strategiczne wyzwania rozwojowe. Odnoszą się do działań realizowanych w sferze gospodarczej, społecznej, przestrzennej, uwzględniając współzależność procesów rozwojowych zachodzących w ramach tych trzech sfer.

Dodatkowo wskazano jeden cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region. Skuteczne działania podejmowane w sferze zarządczej pozytywnie oddziałują na realizację wskazanych powyżej celów strategicznych oraz pozwolą na skuteczną realizację Strategii i optymalizację procesów rozwojowych. W ramach tego celu działania będą skoncentrowane na poprawie funkcjonowania administracji publicznej oraz rozwoju współpracy na różnych poziomach zarządzania, szczególnie współpracy samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych.

Istotą tego celu będzie prowadzenie zintegrowanej polityki rozwoju, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju, poprzez wzmacnianie potencjału endogenicznego miast i obszarów wiejskich, podniesienie ich atrakcyjności osadniczej, niwelowanie barier rozwojowych, zapobieganie peryferyzacji. Kluczowe

znaczenie będzie przy tym miało poszanowanie zasad ochrony środowiska, w tym najwartościowszych elementów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Polityka zrównoważonego rozwoju pozwoli na zaspokojenie potrzeb obecnych mieszkańców województwa łódzkiego i zachowanie najcenniejszych elementów środowiska dla przyszłych pokoleń. Osiąganie efektu synergii w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego będzie następowało z poszanowaniem walorów przestrzeni.

Poniżej przedstawiono cele Strategii spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu

3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

- zachowanie kompletności i integralności zasobu jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem pomników historii, zabytków reprezentatywnych, historycznych jednostek przestrzennych oraz unikatowych komponentów dziedzictwa m.in. przemysłowego, związanego z komunikacją, sakralnego, rezydencjalnego, filmowego, mniejszości narodowych, drewnianego,
- wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego, np. finansowanie społecznościowe,
- inwentaryzacja i promocja lokalnych form architektonicznych zabudowy, promowanie wiedzy o architekturze, przygotowanie katalogów wzorów projektowania form nowej architektury, zgodnej z tradycją lokalną, wpisanej w kontekst krajobrazowy.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Strategia Rozwoju Powiatu Brzezińskiego na lata 2021-2027

Poniżej przedstawiono sformułowaną wizję rozwoju, która określa wytyczne dotyczące kierunku i sposobu działania władz Powiatu Brzezińskiego na okres do 2027 roku:

Powiat Brzeziński to obszar o wysokiej jakości życia, z dobrze rozwiniętą infrastrukturą pozwalającą na sprawne połączenia wewnątrz Powiatu, ale również z ważnym dla mieszkańców ośrodkiem miejskim. Jest ważnym ośrodkiem medycyny, z rozwiniętą infrastrukturą medyczną, i edukacji. Współpraca lokalnych środowisk pozwala na rozwój inicjatyw społecznych i rozwój lokalnej przedsiębiorczości.

Poniżej przedstawiono założenia strategiczne spójne z przedmiotowym opracowaniem:

Cel strategiczny III: Wzrost atrakcyjności turystycznej

III.1. Rozwój infrastruktury turystyczno-sportowej

- stworzenie kompleksowego układu ścieżek rowerowych i pieszo-biegowych, uwzględniających istniejące zasoby przyrodnicze i kulturowe Powiatu
- rozbudowa nowych atrakcji turystycznych w oparciu o istniejące i potencjalne walory turystyczne
- rozwój bazy noclegowej, w tym agroturystyki
- dostosowanie oferty turystycznej dla różnych interesariuszy (klientów indywidualnych, szkół, przedsiębiorstw etc.) i grup wiekowych (dzieci, dorosłych, osób starszych)
- rozwój infrastruktury sportowo-kulturalnej, przeznaczonej na organizację masowych wydarzeń (budowa hali sportowo-widowiskowej)

III.2. Promocja atrakcji turystycznych i produktów regionalnych

- wypracowanie wizerunku Powiatu przy wykorzystaniu unikalnych zasobów Powiatu
- przyznawanie certyfikatu produktu regionalnego
- stworzenie kompleksowego programu promocji Powiatu uwzględniającego potencjał endogeniczny Powiatu, przy wykorzystaniu różnych kanałów (np. Internet, BIP, portale społecznościowe, prasa, ulotki)
- zaangażowanie kluczowych interesariuszy: mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych

III.3. Zwiększenie przychodów Powiatu z tytułu ruchu turystycznego

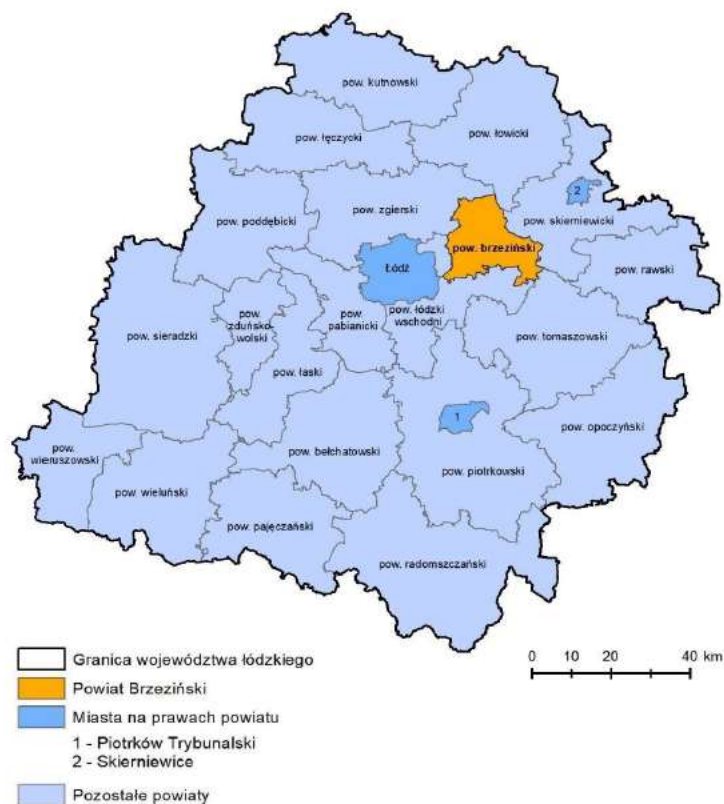
- wsparcie działań mających na celu rozwój turystyki,
- pozyskanie środków zewnętrznych na rzecz rozwoju turystyki

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1. Charakterystyka ogólna powiatu brzezińskiego

Powiat Brzeziński zlokalizowany jest w centralnej Polsce, we wschodniej części województwa łódzkiego. Graniczy on z następującymi powiatami: łódzkim-wschodnim, zgierskim, skierniewickim, tomaszowskim oraz łowickim..

Położenie powiatu brzezińskiego na mapie administracyjnej województwa łódzkiego, przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 3. Umiejscowienie powiatu brzezińskiego w województwie łódzkim [2].

Powiat Brzeziński zajmuje 358,56 km² (35 856 ha), a więc pod względem powierzchni jest jednym z najmniejszych powiatów w województwie łódzkim - 21 miejsce wśród 24 powiatów. W granicach administracyjnych Powiatu znajdują się cztery gminy wiejskie:

- Gmina Brzeziny,
- Gmina Dmosin,
- Gmina Jeżów,
- Gmina Rogów

oraz jedna gmina miejska: Miasto Brzeziny (będąca siedzibą Powiatu).

Rozmieszczenie przestrzenne gmin na terenie powiatu brzezińskiego przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 4. Gminy na terenie powiatu brzezińskiego.

Środowisko przyrodnicze oraz prawne formy ochrony przyrody

Powiat Brzeziński jest regionem o atrakcyjnych walorach przyrodniczo krajobrazowych, których rdzeń stanowi szata roślinna wraz z dolinami rzek Mrogi i Mroźcy. Na jego terenie znajdują się liczne obszary i obiekty objęte ochroną prawną, które zajmują aż 55% jego całkowitej powierzchni. Zalicza się do nich:

- Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, obejmujący zachodnią część Powiatu (miasto Brzeziny, gminę Brzeziny oraz gminę Dmosin),
- Obszar Chronionego Krajobrazu Mrogi i Mroźcy, obejmujący gminę Brzeziny, Dmosin oraz Rogów,
- Obszar Chronionego Krajobrazu Górnej Rawki, w którego strukturę wpisana jest gmina Rogów,
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Górna Mroźca, obejmujący swym zasięgiem gminę Brzeziny,
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Dolina Mrogi, w którego strukturę wpisana jest gmina Dmosin, Brzeziny oraz Rogów,
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Rochna, obejmujący tereny gminy Brzeziny,
- Leśny Rezerwat Przyrody Doliska (gmina Rogów),
- Leśny Rezerwat Przyrody Zimna Woda (gmina Rogów),
- Leśny Rezerwat Przyrody Popień (gmina Jeżów),
- Leśny Rezerwat Przyrody Parowy Janinowskie (gmina Brzeziny),
- Krajobrazowy Rezerwat Przyrody Rawka (gmina Jeżów),

- Obszar Natura 2000 „Wola Cyrusowa” (kod: PLH100034), obejmujący swym zasięgiem gminę Dmosin oraz gminę Brzeziny,
- Obszar Natura 2000 „Buczyna Janinowska” (kod: PLH100017), obejmujący gminę Brzeziny.

Turystyka

Na terenie Powiatu znajdują się 8 szlaków turystycznych oraz 1 ścieżka edukacyjna:

- szlak rowerowy po Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich,
- szlak pieszy po Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich,
- szlak wytchnienia "Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego" (Stare Koluszki - Rochna – Tworzyjanki – Brzeziny),
- szlak rowerowy śladami wojennymi 1914 r. (Brzeziny – Szymaniszki – Stary Rozworzyn – Michałów – Bronowice – Tworzyjanki – Kędziorki),
- szlak pieszy Doliny Mrogi (od miejscowości Gałkówek Kolonia, wzdłuż rzeki. Mrogi aż do miejscowości Dmosin Drugi),
- szlak rowerowy o łącznej długości ok. 69 km prowadzący przez: Brzeziny – Paprotnia – Las Wiączyński – Byszewy – Skoszewy – Las Janinowski – Polik – Brzeziny,
- szlak Brzeziny – Tworzyjanki – Brzeziny,
- szlak Szymaniszki – „Górka Tadzińska” – Brzeziny,
- ścieżka edukacyjna: Dmosin – Lubowidza – Wola Cyrusowa – Wola Cyrusowa-Kolonia – Kołacinek.

5.2.2. Zarys historii obszaru powiatu

Najdawniejsza wzmianka o Brzezinach, będących siedzibą powiatu i miejscem odbywania sądów, pochodzi z roku 1386.

Opis poszczególnych okresów historii powiatu przedstawiono poniżej.

Dawna Rzeczpospolita do roku 1793

Granice kasztelanii, a później powiatu brzezińskiego na wschodzie i na południu były zarazem granicami księstwa-województwa łęczyckiego. W XVI w. (zapewne XIV i XV) podział biegł Mrogą (pomijając Głowno) następnie Mrożycą. Na wysokości Dąbrówki Dużej kierował się na południe pozostawiając po stronie rawskiej wsie Rozworzyn, Przeclaw, Strzęboszewice, Bronowice, Tworzyjanki, Lisowice należące jednak do parafii Brzeziny. Na południu granica od okolic Bukowa (k. Bądkowa) skręcała na wschód i koło Luboczy trafiała do Pilicy. Zachodnią i północną granicę powiatu określały miejscowości: Retkinia, Łódź, Łagiewniki, Smardzew, Szczawin, Osse, Wrzask i Domaradzyn. Parafia brzezińska należała do dużych i liczyła 27 wsi, wchodzących do archidiakonatu łęczyckiego archidiecezji gnieźnieńskiej.

W dawnej Polsce do drugiego rozbioru w 1793 r. Brzezińskie z powiatami łęczyckim i orłowskim wchodziło do województwa łęczyckiego prowincja wielkopolska (wschodnia). W XV i XVI w. na terenie powiatu były również miasta Łódź, Skoszewy, Bratoszewice, Stryków, Będków, Ujazd.

Zabór pruski (1793-1807)

Podczas drugiego rozbioru miasto dostało się do zaboru pruskiego. Brzeziny zostały siedzibą powiatu w departamencie piotrkowskim, zaś od 1796 r. w granicach departamentu warszawskiego w składzie łowickiej inspekcji skarbowej.

Księstwo Warszawskie (1807-1813)

Z wkroczeniem wojsk napoleońskich utrzymano pruski podział administracyjny. Jednakże przeniesiono siedzibę władz powiatowych do Strykowa, gdzie znalazł miejsce także sąd pokoju (sąd cywilny). W tym okresie organami samorządu szlacheckiego były sejmiki powiatowe.

Zabór rosyjski (1813-1914)

Zaborca nowe granice przystosował do przedrozbiorowego podziału na województwa. Powiat brzeziński poszerzono na wschód za Mrogę (region Mazowsze) obejmując miasto Jeżów i na północ po miasta Głowno, Sobotę i Bielawy. Na zachodzie utracono Łódź. Tak ukształtowany powiat włączono w obwód rawski województwa mazowieckiego. W okresie 1846 - 1866 omawiane terytorium wchodziło w skład powiatu rawskiego (gubernia warszawska), ale Brzeziny pozostały siedzibą okręgu sądowego. W 1849r. okręg brzeziński utracił część ziem północnych z Bielawami i Sobotą. Nowy podział administracyjny od 1867 r. przyniósł samodzielność (ustanawiając powiat brzeziński w guberni piotrkowskiej) do 1914 r.

Zabór niemiecki (1914-1918)

Utrzymano dawne powiaty nazywane teraz obwodami (Kreise). Powiat brzeziński wraz z łódzkim i łaskim złączono w jeden powiat ziemski łódzki (bez Łodzi).

Polska Niepodległa (1918-1939)

W sierpniu 1919 r. powołano województwo łódzkie. W początku października tego roku utworzono w nim powiat brzeziński, obejmujący wówczas gminy: Bratoszewice, Niesułków, Mroga Dolna, Lipiny, Popień, Gałkówek, Długie, Mikołajów, Łaznów, Ciosny, Będków, Łazisko oraz miasta: Tomaszów Maz., Głowno, Stryków i Koluszki.

W okresie międzywojennym podział był trójstopniowy - najmniejszą jednostką administracyjną w składzie gmin była gromada.

Okupacja hitlerowska (1939-1945)

Okupant zlikwidował powiat brzeziński. Jego zachodnią część włączono do powiatu łódzkiego (do tzw. Kraju Warty), część wschodnia pozostała w Generalnym Gubernatorstwie włączona w skład powiatów łowickiego, skierniewickiego oraz rawskiego (później tomaszowskiego). Pewna część granicy podziałowej przebiegała na Mrodze.

Okres Polski Ludowej (1945-1975)

W 1945 r. reaktywowano powiat brzeziński okrojony, tylko z miastem Brzeziny, Stryków i Koluszki włączone w 1949 r.). W okresie 1954 - 1972 najmniejszą jednostką administracyjną stały się gromady,

zaś w latach 1973 - 1975 gminy, wówczas do powiatu włączono gminę Nowosolna. Od 1 czerwca 1975 r. zlikwidowano powiaty, a Brzeziny włączono do województwa skierniewickiego.

Reforma 1998 r.

W kwietniu 1998 r. ogłoszono projekt utworzenia w województwie łódzkim powiatu brzezińskiego mającego obejmować gminy: Dmosin, Rogów, Jeżów, Koluszki, Brzeziny, Andrespol, Nowosolna. W trakcie 600 - letniej historii powiatu brzezińskiego miejscowości te w różnych czasach wchodziły w jego skład.

Utworzenie Powiatu Brzezińskiego w 2001 r.

Pomimo wielkich ambicji i chęci społeczności lokalnej do takiej sytuacji niestety nie doszło. W wyniku kolejnego etapu reformy administracji publicznej w 1998 r. nie utworzono powiatu brzezińskiego, co było początkiem do spontanicznego protestu mieszkańców miasta i okolicznych gmin. Wynikiem tej determinacji mieszkańców i władz samorządowych oraz przychylności Wojewody Łódzkiego, mocą rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 31 maja 2001 r., w sprawie utworzenia, ustalenia granic i zmiany nazw powiatów oraz zmiany siedziby władz powiatu (Dz. U. Nr 62, poz. 631 ze zmianami) utworzono z dniem 1 stycznia 2002 powiat brzeziński.

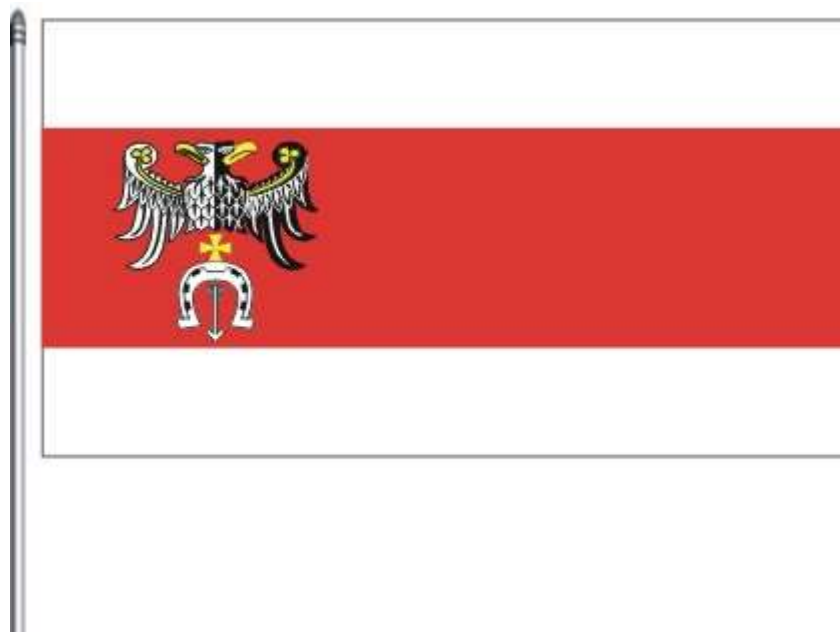
Herb i flaga powiatu

Herb powiatu brzezińskiego przedstawia w polu czerwonym gotyckiej (hiszpańskiej) tarczy herbowej, od głowicy wizerunek półorła srebrnego i półorła czarnego, poniżej godło herbu Dołęga Lasockich. Dzioby orłów, przepaski z trójliściami i krzyż kawalerski są złote. Tarcza herbowa otoczona jest czarnym konturem.

Rysunek 5. Herb powiatu brzezińskiego [2].

Flagą urzędową powiatu brzezińskiego jest prostokątny, barwny płat materiału o proporcjach 5 (wysokość) do 8 (szerokość), podzielony na trzy pasy: pas górny w barwie białej o szerokości 1/4, pas środkowy w barwie czerwonej o szerokości 1/2 i pas dolny w barwie białej o szerokości 1/4 płata materiału. W środkowym pasie od czoła znajduje się godło herbu powiatu brzezińskiego.

Rysunek 6. Flaga powiatu brzezińskiego [2].

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, co najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę obiektów z terenu powiatu brzezińskiego, które należą do jednych z najcenniejszych i najbardziej znanych zabytków powiatu z podziałem na pełnione funkcję.

W Wojewódzkim Programie Opieki Nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020 – 2023 wskazano następujące **obiekty i obszary reprezentatywne** na terenie powiatu brzezińskiego:

- zespół klasztorny franciszkanów z kościołem św. Franciszka w Brzezinach,
- zespół klasztorny bernardynek z kościołem św. Ducha w Brzezinach,
- kościół filialny św. Anny w Brzezinach,
- kościół parafialny Podwyższenia Krzyża Św. w Brzezinach,
- zespół kościoła parafialnego św. Andrzeja Ap. i Małgorzaty w Dmosinie,
- zespół kościołów (kościółem pobenedyktynskim) w Jeżowie,
- kościół parafialny Wszystkich Św. w Kołacinku,
- układ przestrzenny kolei wąskotorowej Rogów-Rawa Mazowiecka-Biała Rawska.

Układy przestrzenne

Historyczny miejski układ przestrzenny z czytelnymi reliktnymi założeniami średniowiecznego i zabudową z XIX i pocz. XX w. miasta Brzeziny

Historia Brzeziny sięga XIV w. układ uliczek w centrum miasta wyraźnie nawiązuje do średniowiecznej przeszłości. Znajduje się tu wiele zabytkowych XIX i XX-wiecznych kamienic.

Zabytkowe budynki mieszkalne powstały z reguły w latach 1882-1914 w ramach wymiany zabudowy drewnianej na murowaną. Opracowania elewacji kamienic przeważnie reprezentują dwa nurty występujące w czasie ich realizacji w architekturze:

- neorenesans w postaci eklektycznej (ul. św. Anny 1, 13, 15, 16/18, 40, S. Staszica 1, 8a, A. Mickiewicza 10, 12, 13, 19, B. Joselewicza 2, H. Sienkiewicza 1, 3, 13, Wojska Polskiego 2, J. Piłsudskiego 18, Reformacka 3, 5, S. Moniuszki 12, Lasockich 21, 23, B. Głowackiego 5)
- wczesna faza modernizmu (A. Mickiewicza 7, 13, 22, H. Sienkiewicza 2, 10).

Historyczny układ przestrzenny miasta Brzeziny jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Architektura sakralna

Kościół filialny p.w. Św. Anny, drewniany w Brzezinach (miasto Brzeziny)

Obecny kościół drewniany wybudowano w 1719 r. z fundacji mieszczanina Bujakiewicza. Wedle tradycji kościół stoi na miejscu poprzedniego z XV w.

Kościół nieorientowany, jednonawowy, dwubryłowy. Dodatkowa, trzecia bryła murowanej kaplicy a obecnej kaplicy usytuowana jest nieznacznie skośnie w stosunku do korpusu głównego, po jego wschodniej stronie i przylega do prezbiterium oraz do południowego, krótkiego boku zrębu nawowego. Część drewniana „obudowuje” murowaną kaplicę - zakrytą w taki sposób, że od strony wschodniej ściana prezbiterium ponad kaplicą-zakrytą jest przedłużeniem ściany nawy. Od strony południowej dzięki temu powstała mała kruchta w narożniku między pomieszczeniem prezbiterium a kaplicą-zakrytą, dostępna z zewnątrz od strony wschodniej. Wystrój świątyni jest bardzo skromny.

Fotografia 1. Widok na Kościół filialny p.w. Św. Anny.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Kościół klasztorny Bernardynek p.w. Świętego Ducha w Brzezinach (miasto Brzeziny)

Budowla została wzniesiona w latach 1737 - 1750 i ufundowana przez Józefa Lasockiego. Kościół murowany stoi na miejscu drewnianego wzniesionego w XV wieku.

Kościół był odnawiany. w 1861 roku. Podczas II wojny światowej świątynia została sprofanowana przez hitlerowców - w czasie okupacji Niemcy przeznaczili ją na garaż i bazę straży pożarnej.

Jest to świątynia w stylu barokowym, jednonawowa, posiadająca prostokątne prezbiterium zwrócone w stronę zachodnią.

Nawa kościoła o trzech przęsłach nakryta jest sklepieniem kolebkowym opartym na gurtach w przęśle środkowym posiadającym lunety. We wschodnim w przęśle nawy jest umieszczony chór zakonny, podparty szeroką arkadą.

Kościół posiada barokowe wyposażenie wnętrza, którego elementem jest m.in. znajdujący się w ołtarzu cenny obraz z XVII wieku, na którym przedstawiona jest Matka Boska.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

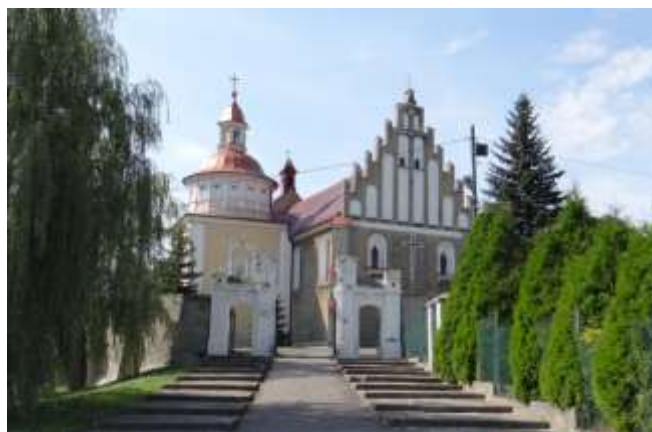
Kościół paraf. p.w. Podwyższenia Św. Krzyża w Brzezinach (miasto Brzeziny)

Kościół p.w. św. Krzyża, erygowany w 1321 r., został wzniesiony poza ówczesnym miastem, prawdopodobnie przez bożogrobców, zwanych także miechowitami (zakon był oficjalnym strażnikiem grobu Chrystusa w Jerozolimie, opiekował się chorymi i pielgrzymami). Kościół był kilkakrotnie przebudowywany i odnawiany. W 1619 r. do nawy od strony północnej dostawiono barokową kaplicę św. Krzyża, ufundowaną przez Pawła Miedziankę. W połowie. XIX w. został zamknięty, gdyż jego konstrukcja była poważnie uszkodzona. Po odbudowie świątynię poświęcono 30 października 1853 roku. Budowlę wielokrotnie przebudowywano i odnawiano.

Kościół orientowany, pierwotnie wzniesiony w stylu gotyckim, obecnie - po licznych przebudowach - łączy harmonijnie elementy stylowe gotyku, renesansu i baroku. Obiekt jednonawowy, z węższym i niższym prezbiterium równym długością z nawą. Do nawy i prezbiterium, rozwiązanych na rzucie prostokąta od północy przylega piętrowa zakrystia, na rzucie prostokąta z dostawionym od zachodu kwadratowym pomieszczeniem. Oba wnętrza poprzedzone są przedsionkiem od

Fotografia 2. Widok na Kościół klasztorny Bernardynek pw. Świętego Ducha.

Fotografia 3. Widok na Kościół paraf. p.w. Podwyższenia Św. Krzyża w Brzezinach wraz z renesansową kaplicą Lasockich.

strony wschodniej.

Do bardzo bogatego wyposażenia kościoła należą: późnorenesansowy ołtarz z pierwszej połowy XVII w., barokowe organy z drugiej połowy XVII w. pochodzące z Nowego Sącza, rokokowy konfesjonał z drugiej połowy XVIII w., dwie kropielnice gotyckie, rzeźba Chrystusa w Ogrójcu, późnogotycka (z ok. 1500 r.), rzeźba św. Mikołaja z Bari, z początku XVI w. renesansowa tablica piaskowcowa z płaskorzeźbioną grupą Ukrzyżowania, z XVI-XVII w. obraz Chrystusa na Krzyżu z Matką Boską i św. Janem, z pierwszej połowy XVIII w. krucyfiks, z XVII w. srebrny relikwiarz w kształcie krzyża z herbem Brzezin i z datą „1628”, monstrancja wieżyczkowa z pierwszej połowy XVII w., kielich barokowy z XVII w. i dzwon z 1641 roku.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła i św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy w Dmosinie (gmina Dmosin)

Obecny kościół wybudowano w 1728 r. staraniem księdza Jędrzeja Zygfryda Rynka Superiora Domu Łowickiego Misjonarzy. Konsekwował go w 1761 r. Sufragan Dąbiński, pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła i św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy.

Jest to bazylika z barokową nawą główną i prezbiterium, rozbudowana o nawy boczne i kruchty w latach 20. XX w. Orientowana. Nawy zniesione na planie prostokąta, do którego od zachodu przylega kruchta umieszczona na planie kwadratu, od wschodu na rzucie trzech zestawionych prostokątów umieszczono prezbiterium (z trójbocznym zamknięciem od wschodu), kruchtę i zakrystię. W bryle kościoła dominuje nawa główna przykryta dachem dwuspadowym. Nawy boczne, nieco niższe, każda przykryta dachem pulpitowym. Kruchty i zakrystia przykryte dachami trójspadowymi. Obiekt jest murowany, obustronnie tynkowany.

Fotografia 4. Widok na Kościół par. p.w. św. Andrzeja Apostoła w Dmosinie.

We wnętrzu ołtarz główny z ok. połowy XVII w. z nowszymi częściami, w zwieńczeniu obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, zapewne z XVIII w., silnie przemalowany. Pozostałe obrazy w kościele - św. Wawrzyńca, sygn. I. P. 1779, św. Małgorzaty z I połowy XIX w.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Kościół par. p.w. Wszystkich Świętych, drewniany w Kołacinku (gmina Dmosin)

Obecny kościół wzniesiono zapewne w XVIII w. (przebudowano w 1788 r. i dobudowano kaplice boczne) na miejscu dawnego kościoła drewnianego wzniesionego przed 1521 rokiem.

Kościół jednonawowy z bocznymi kaplicami otwartymi na nawę, z prezbiterium od wsch. i kruchtą od zach. na osi. Przebudowana zakrystia od płn. budynek drewniany z klasycyzującą fasadą. Kościół drewniany. Budowla drewniana, konstrukcji zrębowej, z zewnątrz szalowana deskami. Dach dwuspadowy, kryty blachą, nad prezbiterium dach namiotowy. Na dachu nad nawą główną – wieżyczka z latarnią i cebulastą kopułką, mieszczącą sygnaturkę. Zakrystia pokryta dachem pulpitowym.

Fotografia 5. Widok na Kościół par. p.w. Wszystkich Świętych w Kołacinku.

Wyposażenie kościoła: ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, ołtarz soborowy, ambonka, ambona, chrzcielnica, dwa ołtarze w nawie głównej, dwa ołtarze w bocznych kaplicach, organy, dwa dzwony, Droga Krzyżowa.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Kościół klasztorny bernardynów, ob. par. p.w. św. Józefa w Jeżowie (gmina Jeżów)

Świątynia została wzniesiona w latach 1907–1914 według projektu architekta z Warszawy, Konstantego Wojciechowskiego.

Kościół w stylu neogotyckim, składający się z trzech naw, posiadający prezbiterium zwrócone w stronę północną, charakteryzujący się wysoką wieżą frontową i sygnaturową. Korpus kościoła przykrywa blaszany dach dwuspadowy.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Fotografia 6. Widok na kościół św. Józefa oraz kościół św. Andrzeja.

Kościół p.w. św. Andrzeja (gmina Jeżów)

Kościół stanowi obecnie integralną część kościoła p.w. św. Józefa, w formie bocznej kaplicy. Romański kościół św. Andrzeja od 1141 r. był kościołem klasztornym.

Widocznymi pozostałościami budowli romańskiej są głązy fundamentowe. W przykrytym gwiazdzystym sklepieniu wewnątrz znajdują się: ołtarz z krucyfiksem z XV w., dwie kamienne gotyckie chrzcielnice

z herbami i łuk tęczy. Wokół kościoła istniał niewielki cmentarz ze słóczonymi bezimiennymi grobami, rzadko oznaczonymi krzyżem lub kamieniem.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Kościół cmentarny p.w. św. Leonarda, drewniany w Jeżowie (gmina Jeżów)

Świątynia powstała w drugiej połowie XVII wieku. W 1757 roku została odrestaurowana, dzięki staraniom Jakuba Azaryczy, benedyktyna z jeżowskiego klasztoru. W 1946, 1978 i 2003 roku kościół był remontowany.

Jest to budowla drewniana, składająca się z jednej nawy, posiadająca konstrukcję zrębową. Kościół jest orientowany, do jego budowy użyto drewna modrzewiowego. Prezbiterium świątyni jest mniejsze od nawy i zamknięte jest prostokątnie, z boku znajduje się zakrystia. Od frontu nawy jest umieszczona kruchta. Budowlę nakrywa dach dwukalenicowy, pokryty gontem, posiadający wieżyczkę na sygnaturkę, która jest zwieńczona

Fotografia 7. Widok na kościół cmentarny p.w. św. Leonarda, drewn. w Jeżowie.

baniastym hełmem blaszanym.

Do wyposażenia świątyni należy belka tęczy z krzyżem późnobarokowym, pochodząca z drugiej połowy XVII wieku. Ołtarz główny w stylu wczesnobarokowym pochodzący z połowy XVII wieku, dwa ołtarze boczne w stylu barokowym z pierwszej połowy XVIII wieku.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Kościół mariawicki p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Grzmiącej (gmina Brzeziny)

Świątynia została zbudowana w latach 1908–1911, konsekrowana przez biskupa łódzkiego Leona Marię Andrzeja Gołębiowskiego. W latach 1935–1941 należała do mariawitów felicjanowskich.

Budowlę wzniesiono z cegły, na planie krzyża, w stylu neogotyckim. W 1970 r. dokonano przebudowy obiektu z jednonawowego na trójnawowy, wykonano nowe sklepienie oraz zmieniono wystrój wnętrza.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Fotografia 8. Widok na Kościół mariawicki p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Grzmiącej.

Założenia dworskie i pałacowe

Pałacyk, ul. Piłsudskiego 49, Brzeziny wraz z oficyną (miasto Brzeziny)

Neogotycki pałac romantyczny z 1903 r. znajduje się w sąsiedztwie parku. Budowla powstała według projektu i na zamówienie inżyniera i architekta Karola Kleibera, który budował ten dom dla siebie i swojego ojca. Odnaleźć w pałacu można różne inspiracje m.in. angielskimi pałacami myśliwskimi. Oficyna z 1900 r. wybudowana według projektu Karola Kleibera.

Fotografia 9. Widok na pałacyk przy ul. Piłsudskiego 49.

Wolnostojący, murowany z czerwonej cegły z fasadą od strony północnej. Pałacyk przed wojną był siedzibą Kasy Chorych, w czasie okupacji na siedzibę upatrzyła go sobie organizacja Hitlerjugend. W latach 1948–1976 w zabytku mieszkały rodziny, które otrzymały przydział lokalu kwaterunkowego. Obecnie stanowi siedzibę regionalnego muzeum.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Zespół pałacowy i folwarczny w Rogowie (gmina Rogów)

Pałac w Rogowie w stylu secesyjnym wybudował pod koniec XIX w.. Ignacy Wilski herbu Półkozic – właściciel ziemski. Przed II wojną światową majątek należał do synów Wilskiego, a po nastaniu nowej rzeczywistości – został znacjonalizowany i przejęty przez PGR.

W składzie zespołu pałacowego znajdują się obiekty objęte ochroną: pałac, brama pałacowa na folwark, folwark: gorzelnia, spichrz, 2 stodoły, obora, ogrodzenie z bramami oraz park.

Stan techniczny zespołu pałacowo i folwarcznego dostateczny (elementy zespołu zaniedbane).

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru

zabytków województwa łódzkiego.

Fotografia 10. Widok na pałac w Zespole pałacowym i folwarcznym w Rogowie.

Zespół dworsko-parkowy w Kołacinku (Dwór i park) (gmina Dmosin)

Dwór wybudowany w drugiej połowie XIX wieku.

Wybudowany staraniem Teodora Dobieckiego na fundamentach starego obiektu.

Budynek zrealizowany na planie prostokąta, murowany, piętrowy z balkonem i tarasem. W narożnikach ryzality. Całość utrzymana w stylu neostylistycznym. Dach blaszany jest wykończony w "rybią łuskę". Dawne czworaki i budynki gospodarcze nie zachowały się do naszych czasów.

Fotografia 11. Widok na dwór w zespole dworsko-parkowym w Kołacinku.

Obiekt w złym stanie technicznym.

Zespół dworsko – parkowy jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Zespół dworsko-parkowy w Kołacinie (Dwór i park) (gmina Dmosin)

W skład zespołu wchodzi eklektyczny dwór wybudowany w drugiej połowie XIX w. wraz z otaczającym go parkiem. W parku rosną stare lipy, wiązy będące pomnikami przyrody.

Obiekt w dostatecznym stanie technicznym.

Zespół dworsko – parkowy jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Fotografia 12. Widok na dwór w zespole dworsko – parkowym w Kołacinie.

Zespół dworsko-parkowy w Osinach (Dwór i park) (gmina Dmosin)

Zespół powstał około połowy XIX w.

Stan techniczny obiektu – dostateczny.

Zespół dworsko – parkowy jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Fotografia 13. Widok na dwór w zespole dworsko – parkowym w Osinach.

Zespół dworsko-parkowy w Jankowicach (gmina Jeźów)

Należący do rodziny hr. Potockich majątek został założony w XIX w. Znajduje się w nim murowany dwór oraz budynki gospodarcze – czworaki. Zabudowania ogrodzone, otoczone są rozległym (8 ha) parkiem ze stawem sięgającym do rzeki Rawki i zadrzewionym wieloma ciekawymi okazami drzew i krzewów.

Stan techniczny dworu bardzo zły (związany m.in. z pożarem

Fotografia 14. Widok na dwór w zespole dworsko – parkowym w Jankowicach.

części obiektu). Stan zachowania parku – zły.

Zespół dworsko – parkowy jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Zespół dworsko – parkowy w Popieniu (gmina Jeżów)

W skład zespołu wchodzi dwór oraz budynki gospodarcze: czworaki, stajnie i spichlerz. Wszystkie zabudowania pochodzą z przełomu XIX i XX w. Dookoła znajduje się park krajobrazowy.

Fotografia 15. Widok na dwór w zespole dworsko – parkowym w Popieniu.

Stan techniczny obiektu – dostateczny.

Dwór i park podworski są objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego.

Zabytki techniki

Linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rogów – Rawa Mazowiecka – Biała Rawska (gmina Rogów) pierwsza i jedyna muzealna kolej wąskotorowa w województwie łódzkim.

Jej początki sięgają 1915 roku, kiedy to wojska niemieckie zbudowały wojskową kolej polową o rozstawie szyn 600 mm łączącą Rogów z Białą Rawską. Wąskotorówka służyła do zaopatrywania niemieckiego frontu w żywność, broń i amunicję. Za jej pomocą dowożono żołnierzy i ewakuowano rannych. Po zakończeniu I wojny światowej Kolej Wąskotorowa Rogów – Rawa – Biała została przejęta przez PKP. W 1954 roku przekuto ją na rozstaw 750 mm .

W 2001 r. podjęto decyzję o jej likwidacji. Grupa młodych entuzjastów kolejnictwa postanowiła utworzyć Fundację Polskich Kolei Wąskotorowych, uratować kolej przed likwidacją i utrzymać pasażerski ruch turystyczny w miesiącach wakacyjnych.

Następujące elementy kolejki wąskotorowej objęte są ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa łódzkiego: układ torowy, most na rzece Rawce (nr 31,277 km), budynek dawnego Zarządu Kolei Wąskotorowej w Rogowie, budynek elektrowni w Rogowie, budynek dworca w Rawie Mazowieckiej.

Stan poszczególnych elementów kolejki wąskotorowej dobry.

Szlaki kulturowe

Na atrakcyjność kulturową powiatu brzezińskiego wpływają przebiegające przez teren powiatu szlaki kulturowe, to ponadlokalne trasy kulturowe powstające nie tylko na obszarze Polski, ale również Niemiec, Austrii, Włoch, Słowenii, Francji i Hiszpanii.

Przez teren powiatu brzezińskiego, a dokładniej przez gminy Jeżów przebiega **europejski szlak romański** –. w Polsce Szlak Romański zainicjowano pod koniec XX w.

Do szlaku romańskiego zalicza się dawny klasztor Benedyktynów p.w. św. Andrzeja.

Przez teren powiatu brzezińskiego przebiega również szlak kulturowy **Rogowskiej Kolejki Wąskotorowej**. Historie kolejki wąskotorowej na terenie powiatu opisano w podrozdziale dotyczącym zabytków techniki.

Gmina Rogów z terenu powiatu brzezińskiego została zaliczona do miast – ogrodów.

Miasta –ogrody powstały jako odpowiedź na potrzeby mieszkańców dynamicznie rozwijających się miast przemysłowych. Każde z miast-ogrodów z założenia miało specyficzny schemat rozplanowania, a ich cechą charakterystyczną była drewniana zabudowa willowo-pensjonatowa o niepowtarzalnym sposobie ukształtowania, wzorowana na uzdrowskiej architekturze szwajcarskiej.

5.3.4. Zestawienie obiektów z terenu powiatu wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Łódzkiego

Wykaz zabytków na terenie powiatu brzezińskiego wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Łódzkiego przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu brzezińskiego. [1].

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
1	g. Brzeziny	Adamów	cmentarz ewangelicki	A/159 z 10.11.1993
2	g. Brzeziny	Grzmiąca	cmentarz mariawitów	A/79 z 10.11.1993
3	g. Brzeziny	Grzmiąca	dzwonnica	
4	g. Brzeziny	Grzmiąca	ogrodzenie	
5	g. Brzeziny	Grzmiąca	Kościół mariawicki p.w. Podwyższenia Krzyża Św.	A/78 z dnia 3.06.2009
6	g. Brzeziny	Tadzin	dom nadleśniczego (nr 5) wraz z otoczeniem zabytku	A/112 z 18.04.2011
7	g. Brzeziny	Tworzyjanki	park willowy (nr 11)	A/160 z 16.09.1978
8	g. Brzeziny	Tworzyjanki	willa nr 12, drewn.	A/161 z 28.07.1983
9	m. Brzeziny		Historyczny miejski układ przestrzenny z czytelnymi relikdami założenia średniowiecznego i zabudową z XIX i pocz. XX w.	A/163 z 30.03.1984

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
10	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 1	Kamienica z oficyną, mur.	A/170 z 1.06.1984
11	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 13	Kamienica z dwiema oficynami, mur.,	A/171 z 1.06.1984
12	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 15	Kamienica, mur.	A/172 z 1.06.1984
13	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 20	Kamienica czynszowa, mur.	A/173 z 22.02.1993
14	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 21	Kamienica, mur.	A/174 z 22.02.1993
15	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 34	Kamienica z oficyną, mur.	A/175 z 22.02.1993
16	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 43	Kościół filialny p.w. Św. Anny, drewn.	A/164 z 29.05.1967
17	m. Brzeziny	ul. Św. Anny 43	Dzwonnica przy kościele p.w. Św. Anny, drewn.	A/164 z 29.05.1967
18	m. Brzeziny	ul. Berka Joselewicza 2	Kamienica narożna, mur.	A/176 z 01.06.1984
19	m. Brzeziny	ul. Kościuszki 1	Kościół filialny p.w. św. Ducha (ss. Bernardynek)	A/166 z 29.05.1967
20	m. Brzeziny	ul. Kościuszki 1	Dzwonnica przy kościele św. Ducha, mur.	A/166 z 29.05.1967
21	m. Brzeziny	ul. Kościuszki 48	Kościół paraf. p.w. Podwyższenia Św. Krzyża wraz z renesansową kaplicą Lasockich	A/207 z 27.05.1967
22	m. Brzeziny	ul. Kościuszki 48	Budynek plebani, mur.	A/209 z 29.03.1977
23	m. Brzeziny	ul. Łódzka	Cmentarz rzym.-kat., parafialny (czynny), w granicach działek ewid.: 1129/1, 1132/1, 1134/1, 2241, pow. 4,3156 ha	A/169 z 02.01.1992
24	m. Brzeziny	ul. Mickiewicza 7	Kamienica z dwiema oficynami, mur.	A/177 z 01.06.1984
25	m. Brzeziny	ul. Mickiewicza 10	Kamienica z oficyną, murowana	A/178 z 01.06.1984

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
26	m. Brzeziny	ul. Mickiewicza 12	Kamienica z oficyną, mur.	A/179 z 01.06.1984
27	m. Brzeziny	ul. Okrzei 4	Kamienica mieszkalna	A/181 z 12.10.1998
28	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 18	Kamienica, narożna	A/182 z 29.03.1977
29	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 36	Dom mieszkalny, mur.	A/184 z 29.03.1977
30	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 41	Dom mieszkalny, mur.,	A/185 z 29.03.1977
31	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 45	Dom, drewn.,	A/186 z 01.06.1984
32	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 49	Pałac, mur.	A/187 z 30.09.1976 r.
33	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 49	Oficyna pałacyku	A/188 z 20.03.1977
34	m. Brzeziny	ul. Piłsudskiego 49	Mur ogrodzeniowy od strony wschodniej z bramą wjazdową od ulicy Piłsudskiego, nieruchomość gruntowa przy ul. Piłsudskiego 49 (działka nr 2668, obręb 8)	A/370 z 08.05.2018 r.
35	m. Brzeziny	ul. Reformacka 1	Klasztor oo. Reformatów	A/211 z 27.05.1967
36	m. Brzeziny	ul. Reformacka 1	Dzwonnica kościoła oo. Reformatów	A/212 z 01.06.1984
37	m. Brzeziny	ul. Reformacka 3	Kamienica z oficyną	A/190 z 01.06.1984
38	m. Brzeziny	ul. Reformacka 7	Dom mieszkalny – oficyna	A/191 z 24.12.1997
39	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 1	Kamienica z oficyną	A/192 z 01.06.1984
40	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 2	Kamienica z trzema oficynami	A/193 z 01.06.1984
41	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 3	Kamienica z oficyną	A/194 z 01.06.1984

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
42	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 4	Kamienica z trzema oficynami	A/195 z 01.06.1984
43	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 6	Kamienica	A/196 z 01.06.1984
44	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 8	Kamienica	A/197 z 01.06.1984 r.
45	m. Brzeziny	ul. Sienkiewicza 11	Kamienica	A/198 z 01.06.1984
46	m. Brzeziny	ul. M. Skłodowskiej-Curie 10	Cmentarz żydowski, działka nr 581, pow. 2,12 ha	A/168 z 10.11.1993
47	m. Brzeziny	ul. Staszica 1, 1B	Kamienica	A/201 z 01.06.1984
48	m. Brzeziny	ul. Staszica 3	Kamienica	A/202 z 01.06.1984
49	m. Brzeziny	ul. Staszica 8	Zespół dwóch kamienic i trzech oficyn	A/203 z 01.06.1984
50	m. Brzeziny	ul. Staszica 12a	Oficina kamienicy	A/204 z 01.06.1984
51	m. Brzeziny	ul. Traugutta 12	Kamienica, narożna (ul. Traugutta-Mickiewicza),	A/205 z 01.06.1984
52	m. Brzeziny	ul. Wojska Polskiego 2	Dom	A/206 z 01.06.1984
53	Dmosin	Dąbrowa Mszadelska	mogiła zbiorowa ludności cywilnej z II wojny światowej	A/216 z 17.11.1994
54	Dmosin	Dmosin	kościół par. p.w. św. Andrzeja	A/217 z 29.05.1967
55	Dmosin	Dmosin	dzwonnica przy kościele par. p.w. św. Andrzeja	A/218 z 29.05.1967
56	Dmosin	Dmosin	cmentarz przykościelny	A/220 z 19.11.1993
57	Dmosin	Dmosin	cmentarz rzym.-kat. (część)	A/219 z 19.12.1992
58	Dmosin	Kołacin	dwór	A/221 z 28.07.1983
59	Dmosin	Kołacin	park	A/222 z 16.09.1978
60	Dmosin	Kołacinek	kościół par. p.w. Wszystkich Świętych, drewniany.	A/225 z 29.05.1967

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
61	Dmosin	Kołacinek	dzwonnica przy kościele par. p.w. Wszystkich Świętych, drewniany	A/226 z 29.05.1967
62	Dmosin	Kołacinek	cmentarz przykościelny	A/227 z 19.11.1993
63	Dmosin	Kołacinek	cmentarz rzym.-kat.	A/228 z 19.12.1991
64	Dmosin	Kołacinek	dwór	A/223 z 06.04.1987
65	Dmosin	Kołacinek	park podworski	A/224 z 20.06.1981
66	Dmosin	Osiny	dwór	A/229 z 28.07.1983
67	Dmosin	Osiny	park podworski	A/230 z 20.06.1981
68	Dmosin	Wola Cyrusowa	cmentarz mariawitów przykościelny	A/232 z 02.02.1994
69	Dmosin	Wola Cyrusowa	cmentarz mariawitów (część północna)	A/231 z 19.12.1991
70	Jeżów	Dąbrowa-Leszczyny	dwór	A/236 z 08.11.1978
71	Jeżów	Dąbrowa-Leszczyny	park podworski	A/237 z 01.06.1984
72	Jeżów	Jankowice	dwór	A/238 z 25.07.1982
73	Jeżów	Jankowice	park	A/239 z 01.06.1984
74	Jeżów	Jeżów	kościół klasztorny bernardynów, ob. par. p.w. św. Józefa (dobudowany do nawy kościoła św. Andrzeja)	A/241 z 08.12.1976
75	Jeżów	Jeżów	kościół p.w. św. Andrzeja	A/240 z 27.05.1967
76	Jeżów	Jeżów	cmentarz przykościelny	A/242 z 22.02.1995
77	Jeżów	Jeżów	cmentarz rzym.-kat., XIX	A/243 z 30.12.1994

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
78	Jeżów	Jeżów	kościół cmentarny p.w. św. Leonarda, drewniany	A/244 z 27.05.1967
79	Jeżów	Jeżów	cmentarz wojenny żołnierzy polskich	A/245 z 21.12.1992
80	Jeżów	Jeżów	cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich z I wojny światowej	A/246 z 19.11.1993
81	Jeżów	Jeżów	dom	A/248 z 08.12.1976
82	Jeżów	Jeżów	dom	A/249 z 20.11.1976
83	Jeżów	Popień	dwór	A/250 z 08.11.1978
84	Jeżów	Popień	park podworski	A/251 z 16.09.1978
85	Jeżów	Popień	aleja kasztanowców (wzdłuż drogi do Jeżowa)	A/252 z 10.08.1985
86	Rogów	Józefów	cmentarz wojenny z I wojny światowej	253 z 31.12.1991
87	Rogów	Przyłęk Duży	dom (chałupa), drewniany	353-I-16 z 20.09.1947
88	<u>Rogów</u>	<u>Rogów</u>	<u>zespół pałacowy i folwarczny:</u>	<u>A/254 z 08.11.1978</u>
88a	Rogów	Rogów	pałac	A/254 z 08.11.1978
88b	Rogów	Rogów	brama pałacowa na folwark	A/254 z 08.11.1978
88c	Rogów	Rogów	folwark: gorzelnia, spichrz, 2 stodoły, obora, ogrodzenie z bramami	A/254 z 08.11.1978
89	Rogów	Rogów	park	A/255 z 16.09.1976
<u>90</u>	Rogów	Rogów	<u>Linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rogów – Rawa Mazowiecka – Biała Rawska</u>	<u>256 z 31.12.1996</u>
90a	Rogów	Rogów	układ torowy	256 z 31.12.1996

Lp.	Gmina	Miejscowość /adres	Obiekt	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
90b	Rogów	Rogów	most na rzece Rawce (nr 31,277 km)	256 z 31.12.1996
90c	Rogów	Rogów	budynek d. Zarządu Kolei Wąskotorowej w Rogowie	256 z 31.12.1996
90d	Rogów	Rogów	budynek elektrowni w Rogowie	256 z 31.12.1996

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 710, ze zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detale architektoniczne: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Do zabytków ruchomych na terenie powiatu brzezińskiego zaliczyć można głównie wystrój i wyposażenie „ruchome” kościołów. Rejestr zabytków ruchomych na terenie powiatu obejmuje 13 lokalizacji i 154 pozycje.

- Brzeziny, Kościół Parafialny p.w. Podwyższenia Św. Krzyża (pow. brzeziński, gm. loco, ul. Kościuszki 48, 95-060 Brzeziny) – w kościele znajduje się 37 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków decyzją B / 6 / 21 oraz decyzją B / 113;
- Brzeziny, Kościół Klasztorny oo. Franciszkanów-Reformatów p.w. św. Franciszka z Asyżu (pow. brzeziński, gm. loco, ul. Reformacka 1, 95-060 Brzeziny) – w kościele znajduje się 10 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 71;
- Brzeziny, Kościół Klasztorny ss. Franciszkanek - Bernardynek p.w. św. Ducha (pow. brzeziński, gm. loco, ul. Kościuszki 1/3, 95-060 Brzeziny) – w kościele znajdują się 4 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 70;
- Brzeziny, kościół filialny p.w. św. Anny (pow. brzeziński, gm. loco, ul. św. Anny 44, 95-060 Brzeziny) – w kościele znajduje się 14 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 127;
- Dmosin, kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła i św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy (pow. brzeziński, gm. loco, pl. Kościelny 5, 95-061 Dmosin) – w kościele znajduje się 17 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 9 / 23 oraz 1 obiekt wpisany do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B/111;
- Jeżów, kościół p.w. św. Andrzeja Apostoła - dawniej kościół oo. Benedyktynów (pow. brzeziński, gm. loco, 95-047 Jeżów) – w kościele znajduje się 25 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 11 / 24;
- Jeżów, kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP (pow. brzeziński, gm. loco, al. 3 Maja 30, 95-047 Jeżów) – w kościele znajduje się 1 szt. obiektu wpisanego do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 116;
- Jeżów, kościół cmentarny p.w. św. Leonarda (pow. brzeziński, gm. loco, 95-047 Jeżów) – w kościele znajduje się 11 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 12 / 25 oraz 1 obiekt wpisany do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 154;

- Jeżów, Muzeum Parafialne przy kościele parafialnym p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP (pow. brzeziński, gm. loco, al. 3 Maja 30, 95-047 Jeżów) – obiekty te pochodzą z wyposażenia kościoła p.w. św. Andrzeja Apostoła oraz cmentarnego p.w. św. Leonarda
- Jeżów, cmentarz rzymskokatolicki (pow. brzeziński, gm. loco) – na cmentarzu znajdują się 8 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 185;
- Kołacinek, kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych (pow. brzeziński, gm. Dmosin, Kołacinek 22, 95-061 Dmosin) – w kościele znajduje się 17 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B / 151 oraz 2 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych pod nr B / 137;
- Kołacinek, cmentarz rzymskokatolicki (pow. brzeziński, gm. Dmosin) – na cmentarzu znajdują się 2 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B/136;
- Rogów, Stacja Rogów Towarowy Wąskotorowy (pow. brzeziński, gm. loco – na Stacji znajduje się 5 szt. obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa łódzkiego pod nr B/10.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu brzezińskiego przeważają zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają dwa typy stanowisk: osady i cmentarzyska. Szczególną wartość przedstawiają tzw. stanowiska wielokulturowe, takie, w obrębie których odkryto ślady pobytu kilku następujących po sobie grup ludności reprezentujących odmienne kultury archeologiczne i różny poziom rozwoju i umiejętności.

Obszar powiatu brzezińskiego został w całości przebadany pod kątem występowania stanowisk archeologicznych.

Na terenie powiatu brzezińskiego na podstawie zdjęcia archeologicznego polski znajdują się stanowiska archeologiczne zlokalizowane na następujących obszarach: 63-54, 63-55, 64-54, 64-55, 65-54, 65-55, 65-56, 66-54, 66-55, 66-56, 67-54, 67-56. Stanowiska archeologiczne reprezentują różne epoki: od epoki kamienia po czasy prawie współczesne. Należą do kultur, m.in.: łużyckiej, polskiej, amfor kulistych, prapolskiej, pomorskiej, trzcinieckiej, przeworskiej, grzebykowo-dołkowej, pucharów lejkowatych oraz ceramiki sznurowej.

Na terenie powiatu znajdują się 3 zabytki archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków:

- Brzeziny – Osada „Krakówek”, XIV-XVII w. Nr 756A z 30.07.1984 Jest to pozostałość osady targowej z relikdami zabudowy, studnią i fragmentami bruku ulicy, stanowiąca cenne źródło badań dziejów miasta i jego rozwoju przestrzennego.

- Brzeziny – Zamek Lasockich, XVI – XVII w. Nr 884A z 22.12.1992
- Dmosin, gm. loco – Grodzisko stożkowane. Nr 1084 z 3.11.1971

Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe. Wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego, budowa dróg, rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej). Inwestycje te są realizowane corocznie na terenie gmin należących do powiatu. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Powiatowe życie kulturalne rodzi się przede wszystkim w instytucjach kultury: gminnych domach i ośrodkach kultury, coraz częściej także w świetlicach wiejskich, szkołach, remizach straży pożarnych. Animatorzy kultury systematycznie i profesjonalnie dają podwaliny późniejszym działaniom artystycznym - zarówno indywidualnym, jak i zespołowym np. (orkiestry). Ważnym ubogaceniem tej działalności są organizacje pozarządowe realizujące działania kulturalne (w tym koła gospodyń wiejskich), biblioteki oraz twórcy ludowi.

Z dziedzictwem niematerialnym powiatu brzezińskiego związane są tradycje krawieckie.

Od XVI do końca XIX w. obszar powiatu był znanym w kraju ośrodkiem wyrobu sukna oraz krawiectwa chałupniczego. Jakość wyrobów sukienniczych była wysoka – określenie „brzezińskie sukno” było określeniem dodatnim, świadczącym o tym, że jakość tego sukna przewyższała jakość sukien polskich.

W latach 1926-29 wzmocniła się pozycja powiatu, jako największego ośrodka specjalizującego się w produkcji taniej odzieży robotniczej wytwarzanej z tkanin wełnianych i półwełnianych. W okresie międzywojennym na terenie powiatu brzezińskiego funkcjonowało około 649 krawieckich zakładów rzemieślniczych, z czego ponad połowę prowadzili Żydzi. Wtedy Brzeziny zwane były „stolicą krawiectwa”.

Historie krawiectwa na terenie powiatu można zgłębić m.in. dzięki wystawie stałej w Muzeum Regionalnym w Brzezinach.

Z terenu powiatu brzezińskiego pochodzą następujące produkty wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych województwa łódzkiego:

- Ogórki kiszane z Rogowa,
- Miód Ziemi Brzezińskiej, Wzniesień Łódzkich i Rawki,
- Zupa z dyni z Rogowa,
- Dmosiński dżem z malin,
- Dmosiński syrop z malin,
- Chleb dmosiński na tradycyjnym zakwasie,
- Jeżowski żur z ziemniaczkami.

Podmioty zajmujące się promowaniem kultury i dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu:

Muzeum Regionalne w Brzezinach

Muzeum powstało w 1972 roku z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Brzezińskiej, którego członkowie już od 1965 roku gromadzili muzealne eksponaty. Początkowo siedzibą placówki były pomieszczenia przedszkola przy ul. Świerczewskiego 49 (obecnie: Piłsudskiego). W 1981 roku placówka została przeniesiona do zaadaptowanych pomieszczeń neogotyckiego pałacyku Buynów z 1903 roku.

Na wystawę stałą muzeum składają się następujące stałe ekspozycje:

- "Archeologia - Zaginione miasto", prezentująca eksponaty pochodzące z wykopalisk archeologicznych, prowadzonych na terenie Brzezin i okolic (m.in. skarb srebrnych monet z XIV i XV wieku z Dmosina) oraz inne historyczne pamiątki (m.in. płyty nagrobkowe)
- "Wielokulturowe miasto krawców", ukazująca rozwój rzemiosła krawieckiego w mieście, którego rozkwit przypada na lata I wojny światowej oraz międzywojennego. Prezentowana wystawa jest jedną z największych w kraju kolekcji żelazek oraz maszyn do szycia marki "Singer". Uzupełnieniem wystawy jest rekonstrukcja warsztatu krawieckiego z początków XX wieku,
- "Salonik mieszczański", ukazujący wnętrza mieszczańskie z przełomu XIX i XX wieku,
- "Izba ludowa z początku XX wieku", zawierająca eksponaty, związane z kulturą ludową Ziemi Brzezińskiej. Ekspozycja zawiera stroje ludowe, narzędzia i sprzęty rzemieślnicze oraz rolnicze oraz sztukę (malarstwo nieprofesjonalne).

Muzeum Żołnierza Polskiego w Dmosinie

Muzeum skupia się na gromadzeniu pamiątek personalnych, ekwipunku oraz oręża z frontów Wielkiej Wojny oraz II Wojny Światowej.

5.2.8. Gminne ewidencje zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana gminna ewidencja zabytków.

Wszystkie gminy powiatu brzezińskiego posiadają opracowane gminne ewidencje zabytków, jednakże nie wszystkie gminy podjęły stosowane zarządzenia organu stanowiącego.

Tabela 2. Stan opracowanych gminnych ewidencji zabytków w gminach na terenie powiatu. [1].

Lp.	Gmina	Opracowana Gminna Ewidencja Zabytków	Podjęte zarządzenie organu stanowiącego
1	m. Brzeziny	Tak	Nie
2	g. Brzeziny	Tak	Tak
3	Dmosin	Tak	Tak
4	Jeżów	Tak	Nie
5	Rogów	Tak	Nie

Spośród 5 gmin powiatu brzezińskiego 2 gminy posiadają podjęte zarządzenia organu stanowiącego o przyjęciu gminnej ewidencji zabytków.

Analizę obowiązujących na terenie gmin powiatu brzezińskiego Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 3. Stan opracowanych gminnych programów opieki nad zabytkami w gminach powiatu brzezińskiego [1].

Lp.	Gmina	Opracowany Gminny Programu Opieki nad Zabytkami
1	m. Brzeziny	Tak
2	g. Brzeziny	Nie
3	Dmosin	Nie
4	Jeżów	Nie
5	Rogów	Nie

Spośród 5 gmin powiatu brzezińskiego tylko jedna gmina posiada podjętą Uchwałę o przyjęciu do realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Lista obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków gmin powiatu brzezińskiego stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu brzezińskiego została wykonana na podstawie:

- analizy dokumentów strategicznych powiatu oraz gmin,
- publikacji książkowych i wydań broszurowych dotyczących regionu,
- informacji o inwestycjach zrealizowanych na terenie powiatu oraz projektów dorealizacji w najbliższych latach.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony:

- ciekawe zabytki techniki (m.in. elementy kolejki wąskotorowej w Rogowie),
- unikatowe zabytki architektury drewnianej;
- dobry stan techniczny obiektów będących własnością powiatu,
- liczne zabytki sakralne,
- zespoły pałacowe i dworskie,
- zasób zabytków ruchomych,
- liczne miejsca pamięci,
- kapliczki, krzyże przydrożne, w tym o wysokich walorach artystycznych oraz wiele innych, świadczących o lokalnych tradycjach kamieniarskich,
- walory przyrodnicze powiatu i liczne obszary ochronione (obszary Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, park krajobrazowy, rezerwat i pomniki przyrody),
- zwiększająca się świadomość ważności zasobów dziedzictwa kulturowego w promocji regionu,
- szlaki turystyczne na terenie powiatu,
- prężnie działające ośrodki kultury,
- baza noclegowa i gastronomiczna na terenie powiatu,
- możliwości rozwojowe wsi w oparciu walory zabytkowe, rolnictwo i agroturystykę,
- wsparcie finansowe powiatu dla przedsięwzięć kulturalnych i edukacyjnych.

Słabe strony:

- niszczenie stanowisk archeologicznych przez nieodpowiednie działania mieszkańców powiatu,
- brak obwodnicy miasta Brzeziny negatywnie wpływający na stan obiektów zabytkowych,
- zły stan techniczny większości zespołów dworsko i pałacowo parkowych,
- ograniczony wpływ powiatu na obiekty zabytkowe pozostające w rękach prywatnych,
- zły stan części założeń parkowych,
- zły stan części cmentarzy na terenie powiatu,
- brak wystarczającej promocji cennych obiektów zabytkowych z terenu powiatu,
- brak opracowania Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami przez większość gmin powiatu,
- brak przyjętych Zarządzeń dotyczących Gminnych Ewidencji Zabytków przez większość gmin powiatu,

- nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych,
- małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków,
- niewystarczające zainwestowanie środków (w tym unijnych i państwowych) w działania na rzecz poprawy stanu dziedzictwa kulturowego,
- brak opracowanych gminnych programów opieki nad zabytkami przez wszystkie gminy powiatu,
- brak aktualnych gminnych ewidencji zabytków dla wszystkich gmin powiatu,
- niewystarczająca promocja zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu jako towaru turystycznego.

Szanse:

- fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę,
- wzrost roli zabytku jako obiektu turystycznego,
- rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej,
- rosnąca wiedza i świadomość władz lokalnych o wartości dziedzictwa kulturowego,
- potencjał dziedzictwa kulturowego jako czynnika stymulującego rozwój turystyczny,
- aktywność organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,
- poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe.

Zagrożenia:

- niewykorzystanie potencjału regionu,
- niekontrolowany rozwój inwestycyjny na obszarze miasta wkraczający w historyczny układ urbanistyczny Brzezin,
- nadmierna komercjalizacja zabytków, która oddala je od społeczeństwa lokalnego,
- niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną,
- niedostateczne zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami,
- niedostatecznie rozwinięta edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego,
- presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo-kulturowych,
- niewystarczająca promocja działań na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków,
- brak powszechnego zrozumienia potencjału społeczno-ekonomicznego dziedzictwa kulturowego,
- klęski żywiołowe.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety i kierunki działań powiatowego programu opieki nad zabytkami

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

Kierunek 1: Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.

Kierunek 2: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Kierunek 3: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Kierunek 4: Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu brzezińskiego:

Kierunek 1: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu

Kierunek 2: Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym powiatu

7.1.1. Działania powiatowego programu opieki nad zabytkami

W poniższej tabeli przedstawiono przewidziane do realizacji działania w ramach wyznaczonych priorytetów.

Tabela 4. Działania do realizacji w ramach Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025.

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego				
Kierunek działań	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny	Monitoring realizacji działań
Kierunek 1: Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie	Przyjęcie przez Radę Powiatu Programu Ochrony nad Zabytkami powiatu brzezińskiego oraz okresowe monitorowanie jego realizacji	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba raportów monitoringowych [szt.]
Kierunek 2: Zahamowanie procesu	Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań [szt.]

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu remontów)			
	Wsparcie działań na rzecz ochrony zabytkowych nagrobków i przywrócenie pamięci o ludziach tam spoczywających	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba zrealizowanych działań z zakresu przywrócenia zabytkowych nagrobków [szt.]
	Wsparcie działań na rzecz utworzenia Parku Kulturowego na terenie miasta Brzeziny	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań wspierających [szt.]
	Wsparcie działań na rzecz rewitalizacji zdegradowanych zespołów dworskich i parkowych	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań wspierających [szt.]
	Wsparcie działań na rzecz rewitalizacji zaniedbanych zespołów parkowych	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań wspierających [szt.]
	Wsparcie działań na rzecz pielęgnacji cmentarzy na terenie powiatu	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań wspierających [szt.]
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Kwota pozyskanych środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu [zł]
	Opracowanie długofalowego planu remontów obiektów zabytkowych	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań [szt.]

	znajdujących się w zasobach powiatu			
	Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom) w miarę zgłaszanych potrzeb	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych działań [szt.]
	Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością powiatu w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie Uchwały Rady Powiatu w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków (w miarę możliwości finansowych)	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Kwota udzielonych dotacji [zł]

Kierunek 3: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba podjętych działań w zakresie współpracy [szt.]
	Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Starostwa Powiatowego, zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez ich udział w odpowiednich szkoleniach	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przeprowadzonych szkoleń [szt.]
Kierunek 4: Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska	Wyrażanie swojej opinii w ustalaniu planów miejscowych poszczególnych gmin wchodzących w skład powiatu	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba wydanych opinii [szt.]
Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców				
Kierunek działań	Działania	Termin realizacji		Monitoring realizacji działań
Kierunek 1: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu	Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych i walorach przyrodniczych powiatu, a także o jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu oraz	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba publikacji dotyczących wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu [szt.]

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

	w innych środkach masowego przekazu			
	Wydawanie materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie	2022-2025 Corocznie minimum jeden materiał promocyjny	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba wydanych materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie [szt.]
	Wsparcie funkcjonujących na terenie powiatu muzeów	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba działań wspierających [szt.]
	Informowanie lokalnej społeczności o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba przedstawionych informacji [szt.]
Kierunek 2. Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym powiatu	Organizacja imprez z zakresu kultury propagujących historie i tradycję o charakterze ponadgminnym	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba zorganizowanych imprez [szt.]
	Rozwijanie działalności edukacyjnej poprzez współdziałanie z samorządami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami, popularyzującej ochronę zabytków	2022-2025	Starostwo Powiatowe w Brzezinach	Liczba działań edukacyjnych [szt.]
	Promowanie istniejących szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych	2022-2025	Starostwo Powiatowe	Liczba działań promocyjnych dotyczących

	<p>przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych:</p> <p>Przygotowanie cyklu materiałów filmowych promujących szlaki turystyczne biegnące na terenie powiatu</p>		<p>w Brzezinach</p>	<p>szlaków i ścieżek turystycznych [szt.]</p>
	<p>Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu:</p> <p>przygotowywanie bazy potencjału turystycznego regionu, zawierającej m.in. listę: atrakcji turystycznych, miejsc wypoczynku i rekreacji, szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych) miejsc pamięci wydarzeń historycznych, zabytków, ciekawych obiektów architektonicznych i przyrodniczych</p> <p>przygotowanie bazy agroturystycznej, turystycznej i gastronomicznej, zawierającej spis produktów i potraw lokalnych</p>	<p>2022-2023</p>	<p>Starostwo Powiatowe w Brzezinach</p>	<p>Liczba podjętych działań dotyczących wspierania działalności agroturystycznej [szt.]</p>

Źródło: Opracowanie własne.

8. Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków; korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje; współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP);
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym powiatu, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu oraz jego aktualizacja związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania; monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego; prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego; aktualizacja bazy zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Powiatu, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Starosta Brzeziński będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Powiatu w Brzezinach..

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiadającymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu powiatu finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.);
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.);
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.);
- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) z dotacji unijnych;
- 6) od fundacji;
- 7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora

zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd powiatowy powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest powiat brzeziński,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze powiatu brzezińskiego.

Załącznik nr I - Lista obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków gmin powiatu brzezińskiego

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
Gmina Jeżów			
1	Brynica	Na skrzyżowaniu, w pobliżu posesji Brynica nr 1	Kaplica
2	Jankowice		Młyn
3	Jeżów	Piotrkowska 46	Dom
4	Jeżów	Piotrkowska 58	Dom
5	Jeżów	Piotrkowska 70	Dom
6	Jeżów	Piotrkowska 84	Dom
7	Jeżów	Rawka 10-12	Dom
8	Jeżów	Rawka 8	Dom
9	Jeżów	Rawka 9	Dom mieszkalny
10	Jeżów	Rawka 32	Budynek domu nie istnieje
11	Jeżów	Rawka 41	Budynek domu nie istnieje
12	Jeżów	Rynek 2	Dom mieszkalny
13	Jeżów	Rynek 1	Dom
14	Jeżów	Ścibiorka 1	Dom
15	Jeżów	Ścibiorka 3-5	Dom
16	Jeżów	Szkolna 11-13	Dom
17	Jeżów	Szkolna 27	Dom
18	Jeżów	Pisarskiego 15	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
19	Jeżów	Cmentarz wojenny żołnierzy polskich z 1939 r.	Dom
20	Jeżów	Łowicka 63	Dom
21	Jeżów	Łowicka 55-57-59	Dom
22	Jeżów	Łowicka 67	Dom
23	Jankowice	Jankowice 21	Dom
24	Jankowice	Jankowice 21	Stodoła
25	Jankowice	Jankowice 9	Kapliczka
26	Jeżów	Al. 3 Maja	Kościół p.w. Św. Andrzeja
27	Jeżów	Al. 3 Maja 30	Kościół parafialny p.w. Św. Józefa
28	Jeżów	Al. 3 Maja 1	Dom
29	Jeżów	Al. 3 Maja 4	Dom
30	Jeżów	Al. 3 Maja 8	Dom
31	Jeżów	Al. 3 Maja 11	Dom
32	Jeżów	Al. 3 Maja 12	Dom
33	Jeżów	Al. 3 Maja 18	Dom
34	Jeżów	Al. 3 Maja 18	Kapliczka
35	Jeżów	Brzezińska 25	Dom
36	Jeżów	Brzezińska 23	Dom
37	Jeżów	Łowicka 38	Dom
38	Jeżów	Łowicka 36	Dom
39	Jeżów	Łowicka 40	Dom
40	Jeżów	Łowicka 58	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
41	Jankowice	Jankowice 12	Dom
42	Jankowice	Jankowice	Brama wjazdowa do dworu
43	Jankowice	Jankowice	Park Podworski
44	Jankowice	Jankowice	Dwór
45	Góra	Góra	Kapliczka
46	Góra	Góra 31	Stodoła
47	Góra	Góra 31	Dom
48	Góra	Góra 25	Obora
49	Góra	Góra 25	Dom
50	Góra	Góra 17	Dom
51	Góra	Góra 16	Młyn
52	Frydrychów	Frydrychów 2	Dom
53	Jasienin Duży	Jasienin Duży 30	Dom
54	Dąbrowa	Dąbrowa 1	Park Dworski
55	Dąbrowa	Dąbrowa 1	Dwór
56	Dąbrowa	Dąbrowa 1	Spichlerz
57	Dąbrowa	Dąbrowa 1	Stajnia
58	Dąbrowa	Dąbrowa 1	Obora
59	Jasienin Duży	Jasienin Duży 39	Dom
60	Dąbrowa	Dąbrowa (na drzewie nieopodal dworu)	Kapliczka
61	Jeżów	ul. Łowicka 45-47	Dom
62	Kosiska	Kosiska 25	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
63	Kosiska	Kosiska 43	Dom
64	Lubiska	Lubiska 1	Dom
65	Lubiska	Lubiska 5	Dom
66	Jeżów	Rawska 2	Dom
67	Jeżów	Łowicka 7	Dom
68	Jeżów	Łowicka 13-15	Dom
69	Jeżów	Piotrowska	Cmentarz choleryczny
70	Jeżów	Jeżów	Cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich z 1939 r.
71	Jeżów	ul. Piotrowska	Cmentarz rzymsko – katolicki
72	Jeżów	Jeżów	Cmentarz przykościelny
73	Jeżów	ul. Rawska	Cmentarz żydowski
74	Jeżów	ul. Piotrkowska	Kaplica cmentarna
75	Jeżów	ul. Wojska Polskiego	Kaplica prawosławna
76	Jeżów	ul. Łowicka 29-31	Dom
77	Jeżów	ul. Łowicka 37-39	Dom
78	Jeżów	Jeżów	Układ urbanistyczny
79	Jeżów	ul. Piotrkowska	Cmentarz wojenny żołnierzy niemieckich z I Wojny światowej
80	Jeżów	ul. Piotrkowska	Kościół cmentarny p.w. św. Leonarda
81	Jeżów	ul. Piotrkowska 1	Dom
82	Jeżów	ul. Piotrkowska 7	Dom
83	Jeżów	ul. Piotrkowska 12	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
84	Jeżów	ul. Piotrkowska 32	Dom
85	Jeżów	ul. Piotrkowska 38	Dom
86	Lubiska	Lubiska 6	Dom
87	Lubiska	Lubiska 17	Dom
88	Lubiska Kolonia	Lubiska Kolonia 4	Dom
89	Lubiska Kolonia	Lubiska Kolonia 5	Dom
90	Lubiska Kolonia	Lubiska Kolonia 11	Dom
91	Mikulin	Mikulin 16	Dom
92	Mościska	Mościska	Kapliczka
93	Popień	Popień	Kapliczka
94	Popień	Popień 3/1	Czworak
95	Popień	Popień	Brama wjazdowa
96	Popień	Popień	Spichlerz
97	Popień	Popień	Park Podworski
98	Popień	Popień 7	Dom
99	Popień	Popień 3	Opora
100	Popień	Popień	Dwór
101	Popień	Popień	Stajnia II
102	Popień	Popień	Stajnia I
103	Popień	Popień (wzdłuż szosy Popień – Jeżów)	Aleja Kasztanowców
104	Przybyszyce	Przybyszyce 49	Dom
105	Przybyszyce	Przybyszyce 36	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
106	Przybyszyce	Przybyszyce 36	obora
107	Przybyszyce	Przybyszyce 36	Budynek gospodarczy
108	Przybyszyce	Przybyszyce 34	Dom
109	Przybyszyce	Przybyszyce 32	Dom
110	Przybyszyce	Przybyszyce	Dom
111	Przybyszyce	Przybyszyce 16	Dom
112	Przybyszyce	Przybyszyce 15	Dom
113	Przybyszyce	Przybyszyce 10	Dom
114	Rewica	Rewica 3	Dom
115	Rewica	Rewica 4	Dom
116	Rewica	Rewica 5	Dom
117	Rewica	Rewica 5	Obora
118	Rewica	Rewica 5	Stodoła
119	Rewica	Rewica 6	Dom
120	Rewica	Rewica 15	Dom
121	Jeżów	Al. 3 Maja 17	Dom
122	Rewica Szlachecka	Rewica Szlachecka 16	Obora
123	Rewica	Rewica 28	Dom
124	Rewica	Rewica 31	Stajnia
125	Rewica	Rewica 33	Dom
126	Rewica	Rewica 34	Stodoła
127	Rewica	Rewica 37	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
128	Rewica	Rewica 37	Stodoła
129	Rewica	Rewica 38	Dom
130	Rewica	Rewica 45	Dom
131	Rewica	Rewica 46	Dom
132	Rewica	Rewica 46	Stodoła
133	Rewica Szlachecka	Rewica Szlachecka obok 28	Kapliczka
134	Strzelna	Strzelna 9	Dom
135	Strzelna	Strzelna 13	Dom
136	Taurów	Taurów 2	Dom
137	Taurów	Taurów 5	Dom
138	Taurów	Taurów 9	Dom
139	Wola Łokotowa	Wola Łokotowa 11	Dom
140	Wola Łokotowa	Wola Łokotowa 13	Dom
141	Wola Łokotowa	Wola Łokotowa	Kapliczka
142	Wola Łokotowa	Wola Łokotowa 35	Dwór
143	Wola Łokotowa	Wola Łokotowa 35	Pozostałości parku krajobrazowego
144	Wola Łokotowa	Wola Łokotowa	Młyn wodny
145	Zamłynie	Zamłynie 3	Dom
146	Zamłynie	Zamłynie 5	Dom
Gmina Dmosin			
1	Dąbrowa Mszadelska	obok posesji Nr 5	Mogiła zbiorowa ludności cywilnej z okresu II wojny światowej (obiekt znajduje się na działce Nr 28)

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
2	Dmosin	Dmosin Wieś 153	Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła i Małgorzaty Dziewicy Męczennicy, 1728r. (rozbud. 1927–28)
3	Dmosin	Dmosin Wieś	Dzwonnica kościoła parafialnego
4	Dmosin	Dmosin Wieś	Cmentarz przykościelny rzymsko – katolicki 1 poł. XVI w. (powstał wokół pierwszego kościoła)
5	Dmosin	Dmosin Wieś	Cmentarz rzymsko – katolicki 1 poł. XIX w. z kwaterą żołnierzy WP z 1939r. (część wsch. Działki ew.153, pow.130ha)
6	Kołacin	Kołacin Nr 107	Dwór – murowany 2 poł. XIX –XX w.
7	Kołacin	Kołacin Nr 107	Park podworski 1 poł XIX w. (przekomponowany w I. 20 XIX w.)
8	Kołacinek	Kołacinek	Cmentarz rzymsko – katolicki przykościelny XVI w. (w granicy dział. ew. 241, pow.019ha)
9	Kołacinek	Kołacinek	Cmentarz rzymsko – katolicki 1 poł. XIX w. mogiła żołnierzy z 1939r., mogiła powstańców 1863r. (dział. ew. nr 234, pow. 1,52ha)
10	Kołacinek	Kołacinek	Dwór – murowany 2 poł. XIX w.
11	Kołacinek	Kołacinek	Park podworski 2 poł. XIX w.
12	Kołacinek	Kołacinek	Kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych drewniany XVIII
13	Kołacinek	Kołacinek	Dzwonnica kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych drewn. XVIII w.
14	Osiny	Osiny Nr 136	Dwór – murowany XIX w./ XX w.

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
15	Osiny	Osiny	Park podworski pocz. XX w.
16	Wola Cyrusowa Kolonja	Wola Cyrusowa Kolonia	Cmentarz parafia – mariawicki 1907r. (część działki ew. 71 pow. 0,64 ha)
17	Wola Cyrusowa	Wola Cyrusowa Kolonia	Cmentarz mariawicki – przykościelny 1912r. (działka ew. 30 pow. 0,30 ha)
18	Nagawki	Nagawki	Dom – drewniany 2 ćw. XIX w.
19	Nagawki	Nagawki	Dwór – drewniany XVIII/XIX w.
20	Borki	Borki Nr 12	Dom – murowany ok.1920r.
21	Borki	Borki Nr 18	Dom – drewniany ok.1920r.
22	Dąbrowa Mszadelska	Dąbrowa Mszadelska Nr 5	Dom – drewniany 2 poł. XIX w.
23	Dmosin	Dmosin Nr 5	Plebania – zespół kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja Apostoła i Małgorzaty Dziewicy Męczennicy 1 ćw. XIX w.
24	Dmosin	Dmosin	Brama główna – zespół kościoła parafialnego p. w. św. Andrzeja Apostoła i Małgorzaty Dziewicy Męczennicy
25	Dmosin	Dmosin	Brama cmentarna – zespół kościoła parafialnegop.w. św. Andrzeja Apostoła i Małgorzaty Dziewicy Męczennicy ok.1728r.

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
26	Dmosin	Dmosin	Cmentarz rzymsko – katolicki – zespół kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja Apostoła i Małgorzaty Dziewicy Męczennicy
27	Dmosin	Dmosin	Kapliczka (w zagrodzie nr 58) pocz. XX w.
28	Dmosin	Dmosin Nr 45	Dom – drewniany nr 45 I. 20 XX w.
29	Dmosin	Dmosin Nr 82	Dom – murowany nr 82 I. 20 XX w.
30	Dmosin Drugi	Dmosin Drugi Nr 30a	Młyn – murowany I. 20 XX w.
31	Florentynów obecnie Kraszew Wielki	Kraszew Wielki Nr 20	Dom – drewniany (w zagrodzie nr 4) 2 poł. XIX w.
32	Kałęczew	Kałęczew	Kapliczka murowana (naprzeciwko zagrody nr 12) I 20 XX w.
33	Kamień	Kamień Nr 37	Obora murowana(w zagrodzie nr 37) I 20 XX w.
34	Kołacín	Kołacín Nr 19	Poczta – drewniana ok.1920r.
35	Kołacín	Kołacín Nr 19B	Zajazd – murowany 1859r.
36	Kołacín	Kołacín	Brama murowana – w zespole dworskim pocz. XX w.
37	Kołacín	Kołacín	Kapliczka przy drodze do dworu – zespół dworski pocz. XX w.

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
38	Kołacin	Kołacin Nr 34a	Dom – drewniany (nr 34) pocz. XX w.
39	Kołacin	Kołacin	Młyn drewniany 1907r. (dz. 213)
40	Kołacin	Kołacin	Młyn – drewniany 1906r. (dz. 14)
41	Kołacinek	Kołacinek	Ogrodzenie murowane – zespół kościółki parafialnego p.w. Wszystkich Świętych XIX w.
42	Kołacinek	Kołacinek Nr 20a	Plebania murowana – zespół kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych XIX/XX w.
43	Koziołki	Koziołki Nr 16	Dwór – murowany 1912r.
44	Kraszew	Kraszew Nr 1	Dom – szachulec XIX/XX w.
45	Kraszew	Kraszew Nr 7	Obora murowana(w zagrodzie nr 7) ok. 1930r.
46	Kraszew	Kraszew Nr 11	Obora murowana(w zagrodzie nr 11) pocz. XX w.
47	Lubowidza	Lubowidza Nr 4	Dom – murowany ok. 1920r.
48	Nagawki	Nagawki Nr 20a	Rządcówka obecnie dom nr 20, pocz. XX w. (pozostałości zespołu dworskiego)
49	Nagawki	Nagawki Nr 20a	Obora murowana nr 20, pocz. XX w. (pozostałości zespołu dworskiego)

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
50	Nagawki	Nagawki Nr 20a	Budynek gospodarczy nr 20 murowany z kamienia) pocz. XX w. (pozostałości zespołu dworskiego
51	Nagawki – skansen	Nagawki	Budynek dawna plebania mariawicka z Lipki – drewniana pocz. XX w.
52	Nagawki – skansen	Nagawki	Dwór – drewniany z Grodziska pocz. XX w.
53	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 55	Remiza strażacka – drewniana, 1932r.
54	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 15	Dom – drewniany w zagrodzie, 1918r.
55	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 15	Obora – murowana w zagrodzie, 1933r.
56	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 15	Spichlerz drewniano – murowany w zagrodzie, 1915r.
57	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 7	Dom – drewniany, ok 1915r.
58	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 30	Dom – drewniany, ok 1915r.
59	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 37	Dom – drewniany, l. 20 XX w.
60	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 44	Dom – murowany, l. 20 XX w.
61	Nowostawy Dolne	Nowostawy Dolne Nr 45	Dom – drewniany, ok. 1917r.
62	Osiny	Osiny	Dom mieszkalny murowany w zespole dworskim, pocz. XX w.
63	Osiny	Osiny	Stróżówka murowana w zespole dworskim, XIX/XX w.
64	Osiny	Osiny	Obora I – w zespole dworskim

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
			(murowano – drewniana), XIX/XX w.
65	Osiny	Osiny	Obora II – w zespole dworskim (murowana), XIX/XX w.
66	Osiny	Osiny	Obelisk – zespół dworski (przy drodze do Dmosina), pocz. XX w.
67	Rozdzielna	Rozdzielna	Kapliczka – murowana (w pobliżu posesji nr 16), około 1925r.
68	Rozdzielna	Rozdzielna Nr 5	Dom – drewniany, ok. 1934r.
69	Szczecin	Szczecin Nr 8	Obora murowana w zagrodzie nr 8, I. 20 XX w.
70	Wola Cyrusowa	Wola Cyrusowa Kolonia	Kościół – w zespole kościoła mariawitów, 1912r.
71	Wola Cyrusowa	Wola Cyrusowa Kolonia Nr 14	Plebania – w zespole kościoła mariawitów, ok. 1920r.
72	Wola Cyrusowa	Wola Cyrusowa Kol. Nr 13	Dom mieszkalny nr 13, 1913r.
73	Wola Cyrusowa	Wola Cyrusowa Nr 48	Dom mieszkalny nr 48, 1910r.
74	Kamień	Kamień	Cmentarz napoleoński i powstańców 1863r. pow. 0,30 ha (położony naprzeciw zabudowań nr 3i 4)
75	Janów	Janów	Cmentarz ewangelicki, 2 poł. XIX w. pow. 0,14 ha
76	Kuźmy	Kuźmy	Zbiorowa mogiła okres II wojny światowej (7 osób rozstrzelanych

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
			1939r.), (obok zabudowań nr 22)
Gmina Rogów			
1	Jasień	Jasień	Cmentarz
2	Józefów	Józefów 32	Kapliczka
3	Józefów	Józefów	obok posesji nr 76
4	Józefów	Józefów	obok posesji nr 1
5	Kobylin	Kobylin	Młyn
6	Marianów Rogowski	Marianów Rogowski	Cmentarz
7	Marianów Rogowski	Marianów Rogowski 13	Dom
8	Marianów Rogowski	Marianów Rogowski 14	Dom
9	Marianów Rogowski	Marianów Rogowski 18	Dom
10	Mroga Dolna	Mroga Dolna 13	Pałac
11	Olsza	Olsza 33	Dworek
12	Olsza	Olsza 33	Park
13	Olsza	Olsza 21	Dom
14	Olsza	Olsza 3	Dom
15	Olsza	Obok posesji nr 2	Kapliczka
16	Olsza	Obok posesji nr 52	Kapliczka
17	Popień	Obok posesji nr 8	Kapliczka
18	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 5	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
19	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 10	Dom
20	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 45	Dom
21	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 55	Dom
22	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 48	Dom
23	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 3	Dom
24	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 56	Dom
25	Przyłęk Duży	Przyłęk Duży 51	Dom Ludowy
26	Rogów	Szkolna 5	Dom
27	Rogów	Żeromskiego 48	Dom Ludowy
28	Rogów	Żeromskiego 25	Plebania
29	Rogów	Leśna 2	Pensjonat
30	Rogów	Leśna 19	Leśniczówka
31	Rogów	Dworcowa 4	Waga wagonowa
32	Rogów	Dworcowa 4	Wieża ciśnień
33	Rogów	wjazd od ul. Żeromskiego lub od miejscowości Józefów	Cmentarz
34	Rogów	Cmentarz rzym.-kat.	Mogiła zbiorowa
35	Rogów	Rogów, ul. Leśna	Cmentarz
36	Rogów	skrzyżowanie ul. Akademicka/Marianów Rogowski	Kapliczka
37	Rogów	przy ul. Dworcowej	Linia kolejki wąskotorowej
38	Rogów	Dworcowa 37	Budynek d. Zarządu KW
39	Rogów	Dworcowa 37	Magazyn KW

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
40	Rogów	Akademicka 3	Dom
41	Rogów	Akademicka 8	Dom
42	Rogów	Akademicka 9	Dom
43	Rogów	przy ul. Dworcowej	Miejsce pamięci narodowej
44	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Zespół Pałacowy
45	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Pałac
46	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Brama pałacowa
47	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Gorzelnia
48	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Spichlerz
49	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Brama przy spichlerzu
50	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Stodoła I
51	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Stodoła II
52	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Obora
53	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Brama ogrodzenia
54	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	Park dworski
55	Rogów Wieś	Osiedle PGR 1	obok posesji nr 21
56	Stefanów	Stefanów 13A	Dom
57	Stefanów	Stefanów 35	Dom
Gmina Brzeziny			
1	Adamów		Cmentarz ewangelicki
2	Adamów	11	Dom
3	Bronowice		Kapliczka

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
4	Buczek		Dwór
5	Buczek	43	Dom drewniany z werandą
6	Dąbrówka Duża	75	Dom
7	Dąbrówka Duża		Krzyż przydrożny
8	Dąbrówka Duża		Kapliczka przydrożna
9	Gałkówek Kolonia	38	Szkoła
10	Gałkówek Kolonia	38	Dom
11	Gałkówek Kolonia	41	Dom
12	Gałkówek Kolonia	44	Dom
13	Gałkówek Kolonia	63	Dom
14	Gałkówek Kolonia		Cmentarz ewangelicki
15	Gałkówek Kolonia		Kapliczka przydrożna
16	Grzmiąca	74a	Kościół Mariawitów
17	Grzmiąca	74a	Cmentarz przykościelny przy Kościele Mariawitów
18	Grzmiąca	13	Cmentarz Mariawitów
19	Jaroszki		Kapliczka przydrożna
20	Jordanów		Cmentarz Ewangelicki
21	Małczew		Kapliczka przydrożna
22	Małczew	32	Zespół Dworski z pozostałością Parku w Małczewie
23	Małczew	32	Dwór z pozostałością Parku w Małczewie
24	Małczew	32	Stodoła w Zespole Dworskim

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
			w Małczewie
25	Małczew	32	Obora w Zespole Dworskim w Małczewie
26	Małczew	32	Ogrodzenie z kapliczkami w Dworskim w Małczewie
27	Małczew	32	Pozostałości parku w Zespole Dworskim w Małczewie
28	Poćwiardówka	48	Dom
29	Poćwiardówka	49	Dom
30	Poćwiardówka		Kaplica
31	Poćwiardówka		Cmentarz z I Wojna Światowej
32	Przeclaw	2	Dom
33	Przeclaw	2	Dom
34	Przeclaw	7	Dom
35	Przeclaw	19	Dom
36	Rochna	2	Szkoła ob. Dom
37	Syberia		Krzyż przydrożny
38	Tadzin		Kapliczka
39	Teodorów		Kapliczka
40	Tworzyjanki		Stajnia z powozownią ob. Restauracja i hotel „Stary Folwark”
41	Tworzyjanki	10	Budynek gospodarczy I przy stajni z wozownią
42	Tworzyjanki	10	Budynek gospodarczy II przy stajni z wozownią

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
43	Tworzyjanki	10	Budynek gospodarczy III przy stajni z wozownią
44	Tworzyjanki	7	Willa
45	Tworzyjanki	11	Willa
46	Tworzyjanki	11	Park willowy (przy willi nr 11)
47	Tworzyjanki	12	Willa
48	Tworzyjanki	12	Park Krajobrazowy
49	Witkowice		Cmentarz Wojenny żołnierzy niemieckich z I Wojny Światowej
50	Witkowice	37	Dwór
51	Witkowice	37	Pozostałości Parku Krajobrazowego
Miasto Brzeziny			
1	Brzeziny	Reformacka	Kościół o.o. Reformatów
2	Brzeziny	Reformacka	Klasztor o.o. Reformatów
3	Brzeziny	Reformacka	Dzwonnica kościoła Reformatów
4	Brzeziny	Tadeusza Kościuszki	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża
5	Brzeziny	Tadeusza Kościuszki	Dzwonnica kośc. Podwyższ. Krzyża
6	Brzeziny	Tadeusza Kościuszki	Kościół pw. Świętego Ducha
7	Brzeziny	Tadeusza Kościuszki	Dzwonnica kośc. Świętego Ducha
8	Brzeziny	św. Anny	Kościół pw. Świętej Anny
9	Brzeziny	św. Anny	Dzwonnica kośc. Św. Anny
10	Brzeziny	św. Anny 1	Dom (kamienica z oficyną)
11	Brzeziny	św. Anny 13	Dom (kamienica z oficynami)

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
12	Brzeziny	św. Anny 15	Dom (kamienica)
13	Brzeziny	św. Anny 20	Dom (kamienica z oficyną)
14	Brzeziny	św. Anny 21	Dom (kamienica)
15	Brzeziny	św. Anny 34	Dom (kamienica z oficyną)
16	Brzeziny	Berka Joselewicza 2	Dom (kamienica)
17	Brzeziny	Tadeusza Kościuszki 48	Dom (plebania)
18	Brzeziny	Adama Mickiewicza 7	Dom (kamienica z oficynami)
19	Brzeziny	Adama Mickiewicza 10	Dom (kamienica z oficyną)
20	Brzeziny	Adama Mickiewicza 12	Dom (kamienica z oficyną)
21	Brzeziny	Stanisława Moniuszki 12	Dom (kamienica)
22	Brzeziny	Stefana Okrzei 4	Dom
23	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 18	Dom
24	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 35	Dom
25	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 36	Dom
26	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 41	Dom
27	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 45	Dom
28	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 49	Dom (pałacyk)
29	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 49	Oficyna przy pałacyku
30	Brzeziny	Józefa Piłsudskiego 69	Dom (dworek)
31	Brzeziny	Reformacka 3	Dom (kamienica z oficyną)
32	Brzeziny	Reformacka 7	Dom
33	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 1	Dom (kamienica z oficyną)

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
34	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 2	Dom (kamienica z oficynami)
35	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 3	Dom (kamienica z oficyną)
36	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 4	Dom (kamienica z oficynami)
37	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 6	Dom (kamienica)
38	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 8	Dom (kamienica)
39	Brzeziny	Henryka Sienkiewicza 11	Dom (kamienica)
40	Brzeziny	Marii C. Skłodowskiej 10	Dom
41	Brzeziny	Stanisława Staszica 1 i 1b	Dom (kamienica)
42	Brzeziny	Stanisława Staszica 3	Dom (kamienica)
43	Brzeziny	Stanisława Staszica 8	Dom (dwie kamienice, 3 oficyny)
44	Brzeziny	Stanisława Staszica 12a	Dom (oficyna)
45	Brzeziny	Romualda Traugutta 12	Dom
46	Brzeziny	Wojska Polskiego 2	Dom
47	Brzeziny		Układ urbanistyczny miasta
48	Brzeziny		Osada z XIV/XVI wieku
49	Brzeziny		Relikty zamku Lasockich
50	Brzeziny		Osada „Kraakówek”
51	Brzeziny		Cmentarz rzymsko-katolicki
52	Brzeziny		Cmentarz żydowski
53	Brzeziny		Cmentarz przykościelny kościoła o.o. Reformatów
54	Brzeziny	ul. św. Anny 16	Dom
55	Brzeziny	ul. św. Anny 23	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
56	Brzeziny	ul. św. Anny 27	Dom
57	Brzeziny	ul. św. Anny 28	Dom
58	Brzeziny	ul. św. Anny 30	Dom
59	Brzeziny	ul. św. Anny 31	Dom
60	Brzeziny	ul. św. Anny 28	Dom
61	Brzeziny	ul. św. Anny 30	Dom
62	Brzeziny	ul. św. Anny 31	Dom
63	Brzeziny	ul. św. Anny 33/35	Dom
64	Brzeziny	ul. św. Anny 40	Dom
65	Brzeziny	pl. Jana Pawła II 6	Dom
66	Brzeziny	pl. Jana Pawła II 7	Dom
67	Brzeziny	pl. Jana Pawła II 14	Dom
68	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 2	Dom
69	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 8	Dom
70	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 18	Dom
71	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 21	Dom
72	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 26	Dom
73	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 46	Dom
74	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 50	Dom
75	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 52	Dom
76	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 54	Dom
77	Brzeziny	ul. T. Kościuszki 56	Dom

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Brzezińskiego na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
78	Brzeziny	ul. Lasockich 22	Dom
79	Brzeziny	ul. Lasockich 37	Dom
80	Brzeziny	ul. 1-go Maja 2	Dom
81	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 3	Dom
82	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 6/8	Dom
83	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 9a	Dom
84	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 11	Dom
85	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 13	Dom
86	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 15	Dom
87	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 22	Dom
88	Brzeziny	ul. A. Mickiewicza 24	Dom
89	Brzeziny	ul. Reformacka 5	Dom
90	Brzeziny	ul. Reformacka 10	Dom
91	Brzeziny	ul. Reformacka 14	Dom
92	Brzeziny	ul. H. Sienkiewicza 13	Dom
93	Brzeziny	ul. H. Sienkiewicza 37	Dom
94	Brzeziny	ul. H. Sienkiewicza 87	Dom
95	Brzeziny	ul. H. Sienkiewicza 94	Dom
96	Brzeziny	ul. M. Curie Skłodowskiej 14	Dom
97	Brzeziny	ul. S. Staszica 4	Dom
98	Brzeziny	ul. S. Staszica 6	Dom
99	Brzeziny	ul. S. Staszica 10	Dom

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt
100	Brzeziny	ul. R. Traugutta 1	Dom
101	Brzeziny	ul. R. Traugutta 9	Dom
102	Brzeziny	ul. Wojska Polskiego 7	Dom
103	Brzeziny	ul. S. Żeromskiego 10	Dom

Literatura

1. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi – Informacje przekazane zgodnie z pismem z dnia 23.09.2021 r. [Znak pisma: WUOZ-ZRR.5135.128.2021.PU].
2. <http://www.powiat-brzeziny.pl/>.
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30 poz. 259).
4. https://nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/pomniki-historii/identyfikacja-wizualna/

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. ŚW. ANNY.	25
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KOŚCIÓŁ KLASZTORNY BERNARDYNEK PW. ŚWIĘTEGO DUCHA.	26
FOTOGRAFIA 3. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PARAF. P.W. PODWYŻSZENIA ŚW. KRZYŻA W BRZEZINACH WRAZ Z RENESANSOWĄ KAPLICĄ LASOCKICH.	26
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. ANDRZEJA APOSTOŁA W DMOSINIE.	27
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH W KOŁACINKU.	28
FOTOGRAFIA 6. WIDOK NA KOŚCIÓŁ ŚW. JÓZEFA ORAZ KOŚCIÓŁ ŚW. ANDRZEJA.	28
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA KOŚCIÓŁ CMENTARNY P.W. ŚW. LEONARDA, DREWN. W JEŻOWIE.	29
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA KOŚCIÓŁ MARIAWICKI P.W. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚW. W GRZMIĄCEJ.	29
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA PAŁACYK PRZY UL. PIŁSUDSKIEGO 49.	30
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA PAŁAC W ZESPOLE PAŁACOWYM I FOLWARCZNYM W ROGOWIE.	30
FOTOGRAFIA 11. WIDOK NA DWÓR W ZESPOLE DWORSKO-PARKOWYM W KOŁACINKU.	31
FOTOGRAFIA 12. WIDOK NA DWÓR W ZESPOLE DWORSKO – PARKOWYM W KOŁACINIE.	31
FOTOGRAFIA 13. WIDOK NA DWÓR W ZESPOLE DWORSKO – PARKOWYM W OSINACH.	31
FOTOGRAFIA 14. WIDOK NA DWÓR W ZESPOLE DWORSKO – PARKOWYM W JANKOWICACH. ...	31
FOTOGRAFIA 15. WIDOK NA DWÓR W ZESPOLE DWORSKO – PARKOWYM W POPIENIU.	32

Spis tabel

TABELA 1. WYKAZ ZABYTEKÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW NA TERENIE POWIATU BRZEZIŃSKIEGO. [1].	33
TABELA 2. STAN OPRACOWANYCH GMINNYCH EWIDENCJI ZABYTEKÓW W GMINACH NA TERENIE POWIATU. [1].	46
TABELA 3. STAN OPRACOWANYCH GMINNYCH PROGRAMÓW OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W GMINACH POWIATU BRZEZIŃSKIEGO [1].	46
TABELA 4. DZIAŁANIA DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTEKAMI POWIATU BRZEZIŃSKIEGO NA LATA 2022-2025.	49

Spis rysunków

RYSUNEK 1. WZÓR ZNAKU INFORMACYJNEGO UMIESZCZONEGO NA ZABYTEKACH NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW [3].	11
RYSUNEK 2. LOGO POMNIKA HISTORII [4].	12
RYSUNEK 3. UMIEJSCOWIENIE POWIATU BRZEZIŃSKIEGO W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM [2]. ...	19
RYSUNEK 4. GMINY NA TERENIE POWIATU BRZEZIŃSKIEGO.	20
RYSUNEK 5. HERB POWIATU BRZEZIŃSKIEGO [2].	23
RYSUNEK 6. FLAGA POWIATU BRZEZIŃSKIEGO [2].	24